

מאיירס-ג'וינט-ברוקדייל
MYERS-JDC-BROOKDALE
مایرس - جوینت - بروکدیل
מרכז אנגלברג לילדים ולנוער

מענים להכנה לשירות צבאי עבור בני נוער יוצאי אתיופיה

דגנית לוי ■ אנה רזניקובסקי-קוראס ■ פאולה כאהן-סטרבצ'ינסקי

מחקר זה התאפשר הודות לתרומה מיוחדת מאת קרן באדר

מענים להכנה לשירות צבאי עבור בני נוער יוצאי אתיופיה

דגנית לוי אנה רזניקובסקי-קוראס פאולה כאהן-סטרבצ'ינסקי

מחקר זה התאפשר הודות לתרומה מיוחדת מאת קרן באדר

עריכת לשון : רונית בן-נון
תרגום לאנגלית : אוולין איבל
עיצוב גרפי : ענת פרקו-טולדנו

מכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל
מרכז אנגלברג לילדים ולנוער
ת"ד 3886
ירושלים 9103702

טלפון : 02-6557400
פקס : 02-5612391

כתובת האינטרנט : brookdale.jdc.org.il

עוד פרסומים של המכון בנושא

כאהן-סטרבצ'ינסקי, פ'; לוי, ד'; קונסטנטינוב, ו'; ברוך-קוברסקי, ר'; חביב, ג'. 2017. השתלבות בחברה של נערים (בנים) יוצאי אתיופיה: מבט לפי מגדר, מוצא ודור עלייה. דמ-728-17.

איזיק, ע'; אלבוגן-פרנקוביץ', ש'. 2017. עקרונות לעבודה עם ילדים נפגעי התעללות והזנחה בני הקהילה האתיופית: חילוץ ידע על עבודה מיטבית מותאמת תרבות באמצעות המתודה "למידה מהצלחות". דמ-148-17.

סומך, ס'; ניגים-אכתילאת, פ'; בן-רבי, ד'. 2016. תכנית החומש לשיפור קליטת בני העדה האתיופית, של משרד הרווחה והשירותים החברתיים: ממצאים ותובנות ממערכת מעקב אחר פעילות התכנית בקרב משפחות וצעירים. דמ-715-16.

ברוך-קוברסקי, ר'; בן-רבי, ד'; קונסטנטינוב, ו'. 2016. הפרויקט הלאומי לקהילה האתיופית בישראל: תכנית הסיוע הלימודי: המשך מעקב אחר הישגי התלמידים בתשע"ג (2012/13) ובדיקת יישום המעטפת הרגשית-חברתית ותרומתה בתשע"ה (2014/15). דמ-713-16.

כאהן-סטרבצ'ינסקי, פ'; עמיאל, ש'; לוי, ד'; קונסטנטינוב, ו'. 2012. בני נוער יוצאי אתיופיה ויוצאי ברית-המועצות לשעבר: עולים ובני עולים – דמיון ושוני. דמ-627-12.

קינג, י'; פישמן, נ'; וולדה-צדיק, א'. 2012. לאחר עשרים שנה בישראל: סקר יוצאי אתיופיה הוותיקים. דמ-615-12.

כאהן-סטרבצ'ינסקי, פ'; לוי, ד'; קונסטנטינוב, ו'. 2010. בני נוער עולים בישראל – תמונת מצב עדכנית. דמ-561-10.

את הפרסומים אפשר להוריד ללא תשלום מאתר המכון : brookdale.jdc.org.il

תקציר

רקע

רבים מיוצאי אתיופיה רואים בשירות הצבאי הזדמנות להגברת תחושת השייכות לחברה ולהשתלבות מיטבית בה. מחקרים מראים שלבנים יוצאי אתיופיה יש מוטיבציה גבוה לשרת, והרוב המכריע גם מתגייסים. עם זאת, הם מתמודדים עם קשיים כמו חשש מן השירות, חוסר במידע על תהליך המיון לצבא ועל השירות עצמו וציון נמוך במבחן המיון לצבא. נוסף לכך, הבנים יוצאי אתיופיה מאופיינים בשיעורי נשירה מן השירות וכליאה גבוהים ובשיעורי מיצוי לפיקוד נמוכים. מדיונים עם גורמים מן הצבא עלה כי להערכתם, תוכניות הכנה לשירות תורמות להקטנת הקשיים הניצבים בפני יוצאי אתיופיה, ובמיוחד בפני הבנים, ומסייעות להם לסיים את שירותם בהצלחה רבה יותר. בשנת 2017 פנתה קרן באדר למכון מאיירס-ג'וינט-ברוקדייל בבקשה לבחון נושא זה.

מטרה

לזהות כיווני פעולה והצעות למדיניות כדי לשפר את ההכנה של יוצאי אתיופיה לשירות הצבאי, אשר תוביל לשיפור איכות השירות שלהם.

שיטה

ראיונות עם אנשי מטה, מנהלים, צוותים, חניכים ובוגרים בתכניות ובמכינות קדם-צבאיות. המחקר סקר את ארבעת המענים המרכזיים המופעלים ברמה הארצית, המכוונים ליוצאי אתיופיה או שנעשים בהם מאמצים מיוחדים לשלב יוצאי אתיופיה: שתי תוכניות קהילתיות לתלמידי תיכון: אחריי! לצבא, וזינוק בעלייה; ושתי מכינות קדם-צבאיות לבוגרי תיכון המופעלות בתנאי פנימיה: מכינת ימין אורד ומכינת גל.

ממצאים

1. הצרכים העיקריים של יוצאי אתיופיה הם: היכרות עם תהליך המיון לצבא, הכנה לקראתו והגברת הידע על השירות עצמו; חיזוק הזהות האישית ותחושת השייכות לחברה הישראלית; מציאת דרכים להיענות לצורכי המשפחה ובה בעת לכללי השירות הצבאי; קבלת כלים להתמודדות עם לחץ חברתי לא לשרת או לשרת בתפקיד משמעותי פחות ועם קונפליקטים צפויים בזמן השירות; והרחבת הידע על ישראל.
2. תרומת המענים: התוכניות הקהילתיות מתמקדות בהכנה לתהליך המיון לצבא. לעומתן, המכינות הקדם-צבאיות מתמקדות בהכנה למיונים לתפקידים בצבא ולשירות הצבאי עצמו. לפי החניכים והבוגרים, השתתפותם תרמה להבנת מצבים צפויים בשירות הצבאי; לפיתוח אישי; לשיפור הכושר הגופני; ולהכנה לחיים כבוגרים. התרומות העיקריות שמנו הצוותים היו: מתן ידע על תהליך המיון לצבא; העלאת המוטיבציה לשירות משמעותי; פיתוח היכולות והכישורים של החניכים; ביסוס הידע על ישראל; יצירת תחושת גאווה בנוגע לזהות האישית וחיזוק תחושת השייכות לחברה הישראלית; יצירת קשר עם מבוגר משמעותי; והשתתפות בפעילות פנאי חיובית.

סיכום

למרות השונות בין המכינות לתוכניות במטרות, במיקוד הפעילות ובאינטנסיביות הפעילות, שני סוגי המענים משיגים את מטרותיהם ומציעים סיוע הולם לאתגרים הניצבים בפני נערים יוצאי אתיופיה בנושא זה. מוצע להרחיב את המענים למשתתפים פוטנציאלים נוספים; לחזק את הקשר בין המענים לבין הורי המשתתפים; להרחיב את ליווי הבוגרים במהלך השירות הצבאי ולאחריו; להכשיר מפקדים בצבא לרב-תרבותיות; ולהעלות את שיעור המיצוי לפיקוד.

המידע המובא בדוח ישמש בסיס לארגונים העוסקים בקידום יוצאי אתיופיה בכלל, ולמנהלי המענים שהשתתפו במחקר בפרט, לשיפור ההכנה לשירות הצבאי של בנים יוצאי אתיופיה, לאיכות השירות עצמו ולקידום השתלבותם בחברה הישראלית עם שחרורם.

תמצית מנהלים

רקע

בישראל חובה להתגייס לצבא ומרבית הבנים היהודים אכן מתגייסים. לשירות הצבאי משמעות חברתית ותעסוקתית ארוכת טווח, מאחר שזכויות שונות שמעניקה המדינה מוקנות רק למשוחררי צבא. השירות הצבאי גם נתפס על ידי עולים רבים, וביניהם יוצאי אתיופיה, "כרטיס כניסה" לחברה הישראלית. באמצעותו הם שואפים להגביר את תחושת השייכות שלהם לחברה ואת ההשתלבות בה. מחקרים מראים שלבנים יוצאי אתיופיה יש מוטיבציה גבוהה לשרת בצבא, והרוב המכריע גם מתגייסים. עם זאת, המועמדים לגיוס והחיילים יוצאי אתיופיה מתמודדים עם מגוון קשיים, בעיקר הבנים. הקשיים הם, בין היתר, חשש מן השירות הצבאי, חוסר במידע על תהליך המיון לצבא ועל השירות עצמו וציון קב"א¹ נמוך. הבנים יוצאי אתיופיה מאופיינים גם בשיעורי נשירה מהשירות וכליאה גבוהים ושיעורי מיצוי לפיקוד זוטא ולקצונה נמוכים.

בשני העשורים האחרונים יוסדו בארץ מגוון מענים להכנה לשירות צבאי מלא ומשמעותי ועידוד התנדבות ליחידות קרביות ולמסלולי פיקוד וקצונה. מענים אלו מכוונים לכלל המועמדים לשירות ביטחון ובהם גם יוצאי אתיופיה. קיימים שני סוגים בולטים של מענים: **תוכניות הכנה לשירות צבאי**: תוכניות קהילתיות, המופעלות בשעות אחר הצהריים ומיועדות לתלמידי תיכון בכיתות י"א-י"ב; **מכינות קדם-צבאיות**: מופעלות בתנאי פנימייה במשך שנה שלמה, ומשתתפים בהן בוגרי תיכון הדוחים את הגיוס לצבא בשנה.

מחקר שנערך במכון מאיר-ג'וינט-ברוקדייל בשנת 2016, במימון קרן באדר, סקר את השתלבותם בחברה של נערים (בנים) יוצאי אתיופיה. במרבית התחומים שנבדקו התגלו פערים לרעת נערים יוצאי אתיופיה, הן לעומת בנות יוצאות אתיופיה והן לעומת נערים שאינם יוצאי אתיופיה. באותה עת התקיימו דיונים עם גורמים מחיל חינוך בצה"ל האחראים על הטיפול באוכלוסיות מיוחדות. מהם עלה כי להערכתם, תוכניות הכנה לשירות תורמות להקטנת הקשיים העומדים בפני המתגייסים מקרב יוצאי אתיופיה, במיוחד הבנים, ומסייעות להם, מאוחר יותר, לסיים את שירותם בהצלחה רבה יותר. לאור זאת, בשנת 2017 פנתה קרן באדר למכון בבקשה לבחון את המענים הקיימים להכנה לשירות הצבאי לנערים (בנים) יוצאי אתיופיה.

המחקר

מטרת המחקר

לזהות כיווני פעולה והצעות למדיניות כדי לשפר את ההכנה של יוצאי אתיופיה לשירות הצבאי. המחקר

¹ ציון קב"א (קבוצת איכות) משמש את צה"ל לשיבוץ ראשוני של חיילים בשירות חובה. הציון נע בין 41 (הציון הנמוך ביותר) ל-56 (הציון הגבוה ביותר). הציון מחושב על בסיס צירוף של כמה רכיבים הנמדדים בלשכת הגיוס, ובהם: יכולת חשיבה, הנקבעת באמצעות מבחנים פסיכוטכניים; השכלה; והתאמה למסגרת הצבאית כפי שהיא באה לידי ביטוי בריאיון אישי. ציון הקב"א, לצד נתונים נוספים, משמש סף לקבלת זימון ליחידות מובחרות, ומשפיע על שיבוץ למקצוע בצבא ועל קבלת זימון ליציאה לקצונה.

מתמקד בהכנה של הבנים ובדרכים לשיפורה ובוחר את המענים הניתנים. ממצאי המחקר ישמשו בסיס לארגונים שונים העוסקים בקידום יוצאי אתיופיה בארץ בכלל, ולמנהלי המענים שהשתתפו במחקר בפרט, לשיפור ההכנה לשירות הצבאי של בנים יוצאי אתיופיה, לאיכות השירות עצמו ולקידום השתלבותם בחברה הישראלית עם שחרורם.

מערך המחקר

נעשה שימוש במתודה איכותנית – רואינו מנהלי מענים להכנה לשירות הצבאי, צוותים, חניכים ובוגרים ואנשי מפתח המעורבים בפיתוח מענים. המחקר סקר את ארבעת המענים המרכזיים המופעלים ברמה הארצית, המכוונים ליוצאי אתיופיה או שנעשים בהם מאמצים מיוחדים לשלב יוצאי אתיופיה: שתי תוכניות הכנה לשירות – אחריי! לצבא וזינוק בעלייה; ושתי מכינות קדם-צבאיות – ימין אורד וגל.

ההבדל בהיקף הפעילות בין תוכניות ההכנה לשירות הצבאי למכינות הקדם-צבאיות מכתוב הן מתכונת עבודה שונה והן אינטנסיביות שונה, הבאה לידי ביטוי ברוחב התכנים שבהם עוסקים המענים ובעומקם, ובסוג החוויה שעובר החניך. נוסף לכך, מאחר שהתוכניות פונות לתלמידי תיכון שנמצאים בעיצומו של תהליך המיון לצבא, הן כוללות רכיב משמעותי של הכנה לתהליך זה, לרבות הכנה לצו ראשון. לעומת זאת, מאחר שהמכינות קולטות בני נוער בוגרים יותר שכבר עברו את הצו הראשון, פעילותן מתמקדת בהכנה למיונים ליחידות שונות ולשירות עצמו. למעט מכינת ימין אורד, אשר עובדת רק עם בנים, שאר המענים עובדים עם נערים ועם נערות, ולכן למרות שהמחקר ממוקד בהכנה לצבא של בנים, לרוב היה קשה להבחין בין דפוסי פעולתם של המענים עם כל אחד מן המינים.

עיקרי הממצאים

א. הצרכים והאתגרים של יוצאי אתיופיה לקראת השירות הצבאי

מן הראיונות עולה שבני הנוער יוצאי אתיופיה מתמודדים עם צרכים ואתגרים מורכבים בתהליך המיון לצבא ובמהלך השירות הצבאי: היכרות עם תהליך המיון לצבא והכנה לקראתו וידע על השירות עצמו; חיזוק הזהות האישית ותחושת השייכות לחברה הישראלית; מציאת דרכים להיענות לצורכי המשפחה ובה בעת לכללי השירות הצבאי, ולמנוע התנגשות ביניהם; קבלת כלים להתמודדות עם לחץ חברתי לא לשרת או לשרת בתפקיד משמעותי פחות ועם קונפליקטים צפויים בזמן השירות הצבאי; והרחבת הידע הכללי על ישראל.

ב. דרכי עבודה במענים

להלן פירוט דרכי העבודה שבהן נעשה שימוש במענים במטרה לענות על הצרכים ועל האתגרים של יוצאי אתיופיה לקראת השירות הצבאי. חשוב לחדד כי הפעילויות עצמן משותפות לכלל החניכים – יוצאי אתיופיה ושאינם יוצאי אתיופיה.

1. שילוב יוצאי אתיופיה במענים

המענים נוקטים דרכי עבודה שונות כדי לשלב בהם יוצאי אתיופיה, וביניהן: הפעלת תוכניות ביישובים

שבהם יש ריכוז גדול של יוצאי אתיופיה; פעולות מיוחדות לגיוס חניכים יוצאי אתיופיה; שילוב אנשי צוות יוצאי אתיופיה; התייחסות לתכנים ייחודיים ורלוונטיים ליוצאי אתיופיה.

2. הנושאים העיקריים שבהם המענים עוסקים

כדי להכין את החניכים באופן מיטבי למיונים לצבא ולשירות עצמו, המענים מקנים ידע ומידע פרקטי על תהליך המיון לצבא ועל השירות הצבאי; ועוסקים בפיתוח כישורים אישיים רלוונטיים לשירות הצבאי, בהכנה מנטלית לשירות וכן מקנים כלים להתמודדות עם דילמות ואתגרים צפויים במהלך השירות הצבאי. המענים גם מרחיבים את הידע שיש לחניכים על ישראל.

3. סוגי הפעילויות במענים

המענים משלבים בין דרכי עבודה שונות, וכל אחת מהן מדגישה היבט אחר של הכנה לשירות: ליווי אישי על ידי מבוגר משמעותי; פעילות קבוצתית; התנסות בחיים בוגרים ועצמאיים, בעיקר במכינות; הכנה פיזית ושיפור הכושר הגופני; התנסות בניוטים; סיורים ביחידות שונות בצבא; שיעורים, הרצאות ולימוד; ופעילות התנדבותית ומעורבות בקהילה.

4. קשר עם הורי החניכים

חלק גדול מן החניכים יוצאי אתיופיה הם הראשונים במשפחתם הנקראים לשירות צבאי ועל כן אין בידי הוריהם ידע על הצבא וניסיון כיצד להתמודד עם הנהלים ועם הדרישות של המסגרת הצבאית. לא זו בלבד, לרבים מן ההורים אין מספיק מודעות לחשיבות השירות בהווה, להשפעתו על עתיד ילדיהם ולצורך של כל חייל בתמיכה רגשית ואינסטרומנטלית מצד המשפחה בעת שירותו בצבא. מכאן חשיבות העבודה של הצוותים במענים עם ההורים. למרות זאת, רוב המרואיינים במחקר העידו שאין למענים קשר פורמלי ומתמשך עם כלל ההורים, אולם נעשות עימם פעולות חד-פעמיות.

5. קשר עם גורמים מן הצבא

לצוותים בכל המענים יש קשר פורמלי מתמשך עם גורמים מן הצבא, במטרה לסייע בקבלת זימון ליום גיבוש ליחידה קרבית או בשיבוץ לתפקיד או ליחידה רצויים לחניכים עם קב"א או פרופיל נמוך, שלא הצליחו לעשות זאת בכוחות עצמם, באמצעות העברת המלצה לצבא.

6. שמירה על קשר עם בוגרי המענים

כל המענים שואפים לשמור על קשר עם הבוגרים במהלך השירות הצבאי ואף אחריו. קשר זה נשמר באמצעות יחידת בוגרים בעמותת אחריי! (המפעילה את התוכנית אחריי! לצבא ואת מכינת גל) ובתוכנית זינוק בעלייה; באמצעות שמירה על קשר אישי ביוזמת המענה ו/או ביוזמת הבוגרים עצמם; ובאמצעות שמירה על קשר לאחר השחרור מן הצבא.

ג. קשיים בהפעלת המענים עבור יוצאי אתיופיה

במסגרת עבודתם עם חניכים יוצאי אתיופיה, הצוותים במענים מתמודדים עם קשיים שונים: קושי לגייס

חניכים למענים; קשיים בשימור חניכים והתמודדות עם נשירה; קשיים יחודיים נוספים בעבודה עם יוצאי אתיופיה, המשפיעים על הפעלת המענים (כגון צורך ברכישת אמונם של החניכים, קשיי הסתגלות למסגרת, לחץ חברתי נגד השתתפות במענים, שחיקה של המדריכים וקשיים בשיתוף ההורים); וקושי לשמור על קשר עם בוגרים (בעיקר במענים שאין להם יחידת בוגרים). יש לציין שקשיים מסויימים עשויים גם לאפיין עבודה עם חניכים שאינם יוצאי אתיופיה.

ד. תפיסת התרומה של המענים

חניכים ובוגרי המענים התייחסו לתרומות המענים בצורה שונה מאשר הצוותים והמנהלים. החניכים והבוגרים סיפרו שהשתתפותם במענה תרמה לרכישת ידע והבנת מצבים צפויים בשירות הצבאי (כמו הכנה להתמודדות עם מצבים חדשים ואיך לפעול בקבוצה); לפיתוח אישי; לשיפור הכושר הגופני; ולהכנה לחיים כבוגרים. לתפיסת הצוותים, הצלחה אולטימטיבית של המענה היא שהחניכים ישרתו שירות מלא ומשמעותי, רצוי קרבי, וייצאו לתפקידי פיקוד וקצונה. נוסף לכך, הם מנו תרומות והצלחות רבות עבור החניכים, הקשורות הן לשירות הצבאי והן לתחומים נוספים בחיי החניכים: מתן ידע על תהליך המיון לצבא; העלאת המוטיבציה לשירות משמעותי ביחידות קרביות ויציאה לקצונה; פיתוח היכולות והכישורים של החניכים; ביסוס הידע של החניכים בנושאים הקשורים לחברה הישראלית, ציונות, יהדות והכרת הארץ; יצירת תחושת גאווה ביחס לזהות האישית וחיזוק תחושת השייכות לחברה הישראלית; יצירת קשר עם מבוגר משמעותי, המהווה דמות חיובית לחיקוי; והשתתפות בפעילות פנאי חיובית.

ה. כיווני פעולה

למרות השונות בין המכינות לתוכניות במטרות, במיקוד ובאינטנסיביות הפעילות, עולה מן המחקר כי שני סוגי המענים משיגים את מטרותיהם ונותנים מענה הולם ומקיף לאתגרים הניצבים בפני נערים יוצאי אתיופיה לקראת תהליך המיון לצבא והשירות עצמו. מוצע:

- להרחיב את המענים למשתתפים פוטנציאליים נוספים;
- לחזק את הקשר בין המענים להורי המשתתפים;
- להרחיב את הליווי של הבוגרים במהלך השירות הצבאי ואף אחריו;
- להכשיר מפקדים בצבא לרב-תרבותיות;
- לפתח שיטות להעלאת שיעור המיצוי לפיקוד בקרב בנים יוצאי אתיופיה.

דברי תודה

ברצוננו להודות לכל האנשים שעזרו בביצוע המחקר.

ראשית, תודה לאנשי המפתח שהתראיינו למחקר: לעמרם אקלוס, מרצה ויועץ חיצוני בנושא עבודה עם נוער וצעירים יוצאי אתיופיה; לרב משה סלומון, מנכ"ל, עמותת הנני – רשת גרעינים קהילתיים; וליואב בוקעי, ראש תחום ילדים, נוער וצעירים, ג'וינט ישראל-אשלים.

לכל מנהלי תוכניות ההכנה לצבא והמכינות הקדם-צבאיות, תודה על הפתיחות והנכונות להתראיין: לעמרי לוי ולליאור יאיר, מנהלי תוכנית אחריי! לצבא; לשירה שאטו, מנהלת (לשעבר) של התוכנית זינוק בעלייה; לאייל אלדר, מנהל מכינת ימין אורד; ולאייל לוי, מנהל מכינת גל. תודה על שיתוף הפעולה גם לכל הצוותים, החניכים ובוגרי תוכניות ההכנה לצבא והמכינות הקדם-צבאיות.

תודות לחברינו במכון מאיירס-ג'וינט-ברוקדייל אשר סייעו בשלבים השונים של המחקר. תודה לרונית בן-נון על עריכת הלשון של הדוח, לאוולין איבל על התרגום לאנגלית ולענת פרקו-טולדנו על העיצוב הגרפי.

תוכן העניינים

1	1. מבוא
2	2. תיאור המחקר
2	2.1 מטרת המחקר ושאלות המחקר
2	2.2 מערך המחקר
3	3. מענים להכנה לשירות הצבאי
4	3.1 תוכניות הכנה לצבא לתלמידי תיכון
5	3.2 מכינות קדם-צבאיות לבוגרי תיכון
6	4. הצרכים והאתגרים של יוצאי אתיופיה לקראת השירות הצבאי
9	5. דרכי עבודה במענים
9	5.1 שילוב יוצאי אתיופיה
10	5.2 הנושאים העיקריים שבהם המענים עוסקים
11	5.3 סוגי הפעילויות במענים
12	5.4 קשר עם הורי החניכים
13	5.5 קשר עם גורמים מן הצבא
14	5.6 שמירה על קשר עם בוגרי המענים
16	6. קשיים בהפעלת המענים עבור יוצאי אתיופיה
16	6.1 קושי לגייס חניכים
16	6.2 קשיים בשימור חניכים והתמודדות עם נשירה
17	6.3 קשיים יחודיים נוספים בעבודה עם יוצאי אתיופיה, המשפיעים על הפעלת המענים
17	6.4 קושי לשמור על קשר עם בוגרים
18	7. תפיסת התרומה של המענים
18	7.1 תרומת המענים מנקודת המבט של החניכים והבוגרים
19	7.2 תרומת המענים מנקודת המבט של הצוותים ושל והמנהלים
20	8. כיווני פעולה
22	מקורות

רשימת לוחות

3	לוח 1 : מקורות המידע ואופן איסוף המידע
15	לוח 2 : סיכום דרכי העבודה במענים

1. מבוא

בישראל חובה להתגייס לצבא ומרבית הנערים (הבנים) היהודים אכן מתגייסים. לשירות הצבאי משמעות חברתית ותעסוקתית ארוכת טווח, מאחר שזכויות שונות שמעניקה המדינה מוקנות רק למשוררי צבא, ומקומות עבודה רבים נמנעים מהעסקת צעירים שלא שירתו בצבא. השירות הצבאי נתפס על ידי קבוצות עולים שונות, וביניהם רבים מן הנערים יוצאי אתיופיה, "כרטיס כניסה" לחברה הישראלית. זו היא דרך עיקרית להכיר את החברה הישראלית – את המנטליות, את ההיסטוריה ואת התרבות ואפילו להעמיק את ההיכרות עם הארץ. באמצעות השירות הצבאי שואפים העולים להגביר את תחושת השייכות שלהם לחברה בישראל ואת ההשתלבות בה, והם רואים בזירה זו מקום מרכזי למימוש אזרחותם (קוך-דוידוביץ', 2011; שבתאי, 1999). מחקרים שונים מראים שלנערים יוצאי אתיופיה יש מוטיבציה גבוהה לשרת בצבא (כאהן-סטרבצ'ינסקי ועמיתיה, 2012), והרוב המכריע (89%) גם מתגייסים. שיעור זה אף גבוה יותר מאשר בקרב בנים ילידי ישראל שאינם יוצאי אתיופיה (74%) (לפי נתוני שנתון הגיוס של ילידי 1993) (בן-יהודה, 2015). לצד המוטיבציה הגבוהה לשרת בצבא ושיעור הגיוס הגבוה, אינדיקטורים שונים מצביעים על קשיים של המועמדים לגיוס ושל חיילים יוצאי אתיופיה בצבא, בעיקר בקרב הבנים:

- רבים מן המיועדים להתגייס הביעו חשש מן השירות הצבאי, העידו כי חסר להם מידע עליו וביקשו לקבל הכנה לקראתו (כאהן-סטרבצ'ינסקי ועמיתיה, 2012).
 - בקרב המתגייסים (בן-יהודה, 2015; קוך-דוידוביץ', 2011):
 - 52% מן הבנים יוצאי אתיופיה התגייסו עם ציון קב"א¹ נמוך מ-47, לעומת 23% מכלל הבנים המתגייסים.
 - בקרב החיילים הבנים בשנת 2014, 24% מיוצאי אתיופיה נשרו מן השירות הצבאי בלי לסיים אותו, לעומת 15% מילידי ישראל שאינם יוצאי אתיופיה.
 - בשנת 2010, 53% מן הבנים יוצאים אתיופיה היו כלואים לפחות פעם אחת במהלך שירותם הצבאי בהשוואה ל-25% מכלל החיילים הבנים שהשתחררו מן הצבא באותה שנה.
 - שיעור המיצוי לפיקוד זוטור בקרב הבנים יוצאי אתיופיה היה נמוך משמעותית משיעורו בקרב כלל החיילים (כ-8% לעומת 14% בהתאמה). כך גם שיעור המיצוי לקצונה (2% לעומת 7% בהתאמה).
- בשני העשורים האחרונים יוסדו בארץ מגוון מענים להכנה לשירות צבאי מלא ומשמעותי (הכולל תפקידי לחימה ופיקוד), ועידוד התנדבות ליחידות קרביות, ליחידות מובחרות ולמסלולי פיקוד וקצונה (זעירא,

¹ ציון קב"א (קבוצת איכות) משמש את צה"ל לשיבוץ ראשוני של חיילים בשירות חובה. הציון נע בין 41 (הציון הנמוך ביותר) ל-56 (הציון הגבוה ביותר). הציון מחושב על בסיס צירוף של כמה מרכיבים הנמדדים בלשכת הגיוס, ובהם: יכולת חשיבה, הנקבעת באמצעות מבחנים פסיכוטכניים; השכלה; והתאמה למסגרת הצבאית כפי שהיא באה לידי ביטוי בריאיון אישי. ציון הקב"א, יחד עם נתונים נוספים, משמש סף לקבלת זימון ליחידות מובחרות, ומשפיע על שיבוץ למקצוע בצבא ועל קבלת זימון ליציאה לקצונה.

2013; קוד-דוידוביץ', 2011). מענים אלו מכוונים לכלל המועמדים לשירות ביטחון (מלש"בים) ובהם משתתפים גם בני נוער עולים ובני עולים יוצאי אתיופיה ואחרים, המתמודדים עם קשיים יחודיים לקראת הגיוס ובמהלך השירות הצבאי.

מחקר שנערך במכון מאיר-גיונינט-ברוקדייל במימון קרן באדר בשנת 2016 סקר את השתלבותם בחברה של נערים (בנים) יוצאי אתיופיה (כאהן-סטרבצ'ינסקי ועמיתיה, 2017), במרבית התחומים שנבדקו במחקר (כגון חינוך, מצב חברתי וזהות), התגלו פערים לרעת נערים יוצאי אתיופיה, הן לעומת בנות יוצאות אתיופיה והן לעומת נערים שאינם יוצאי אתיופיה. באותה עת התקיימו דיונים עם גורמים מחיל חינוך בצה"ל האחראים על הטיפול באוכלוסיות מיוחדות. מהם עלה, כי להערכתם, תוכניות הכנה לשירות תורמות להקטנת הקשיים העומדים בפני המתגייסים מקרב יוצאי אתיופיה, במיוחד הבנים, ומסייעות להם, מאוחר יותר, לסיים את שירותם בהצלחה רבה יותר.

לאור זאת, בשנת 2017 פנתה קרן באדר למכון מאיר-גיונינט-ברוקדייל, בבקשה לבחון את המענים הקיימים להכנה לשירות הצבאי לנערים (בנים) יוצאי אתיופיה. המחקר מאיר את חשיבותה של ההכנה לצבא בכלל ובפרט עבור יוצאי אתיופיה.

2. תיאור המחקר

2.1 מטרת המחקר ושאלות המחקר

מטרת המחקר היא לזהות כיווני פעולה והצעות למדיניות כדי לשפר את ההכנה של יוצאי אתיופיה לשירות הצבאי, אשר תוביל לשיפור איכות השירות שלהם. המחקר מתמקד בהכנה של הבנים ובדרכים לשיפור, לאור ריבוי הקשיים שהם חווים לקראת השירות ובמהלכו. המחקר בוחן את המענים הניתנים לקבוצת אוכלוסייה זו, תוך התייחסות לשאלות האלה:

1. מהם הצרכים של יוצאי אתיופיה לקראת שירותם הצבאי?
2. מה מטרותיהם של המענים להכנה לשירות הצבאי?
3. מהן דרכי העבודה של המענים, והאם באמצעותן הם מצליחים לתת מענה לצורכיהם של יוצאי אתיופיה?
4. עם אילו קשיים מתמודדים המענים להכנה לצבא בהפעלתם?
5. מהן התרומות הנתפסות עבור החניכים?

2.2 מערך המחקר

במחקר נאסף מידע איכותני מארבעה מענים להכנה לשירות צבאי: שתי תוכניות בקהילה המיועדות לתלמידי תיכון – "אחריי! לצבא" ו"זינוק בעלייה" (להלן: התוכניות), ושתי מכינות קדם-צבאיות לבוגרי תיכון – מכינת "ימין אורד" ומכינת "גל" (להלן: המכינות). התוכניות והמכינות הללו נבחרו כיוון שהם

המענים המרכזיים המופעלים ברמה הארצית, המכוונים ליוצאי אתיופיה או שנעשים בהם מאמצים מיוחדים לשלב יוצאי אתיופיה. ואכן, שיעור גבוה של יוצאי אתיופיה משתתפים בהם, במיוחד בנים.

בלוח 1 מוצגים מקורות המידע למחקר ואופן איסופו.

לוח 1: מקורות המידע ואופן איסוף המידע

מקור המידע	אופן איסוף המידע
מנהלים	4 ראיונות עומק
צוותים	2 קבוצות מיקוד ו-3 ראיונות עומק
חניכים ובוגרים יוצאי אתיופיה	3 קבוצות מיקוד ו-3 ראיונות עומק
אנשי מפתח בפיתוח מענים להכנה לשירות	3 ראיונות עומק

3. מענים להכנה לשירות הצבאי

להלן יוצגו ההבדלים הבולטים בין שני סוגי המענים:

1. **תוכניות הכנה לשירות צבאי** הן תוכניות קהילתיות, המופעלות כמה שעות בשבוע בשעות אחר הצוהריים במהלך שנת הלימודים ומיועדות לתלמידי תיכון בכיתות י"א-י"ב.

2. **מכינות קדם-צבאיות** מופעלות בתנאי פנימייה במשך שנה שלמה, ומשתתפים בהן בוגרי תיכון הדוחים את הגיוס לצבא בשנה.

ההבדל בהיקף הפעילות מכתוב הן מתכונת עבודה שונה והן אינטנסיביות שונה שבאה לידי ביטוי ברוחב התכנים שבהם עוסקים המענים ובעומקם, ובסוג החוויה שעובר החניך. נוסף לכך, מאחר שהתוכניות פונות לתלמידי תיכון שנמצאים בעיצומו של תהליך המיון לצבא, הן כוללות רכיב משמעותי של הכנה לתהליך זה, לרבות הכנה לצו ראשון. לעומת זאת, מאחר שהמכינות קולטות בני נוער בוגרים יותר שכבר עברו את הצו הראשון, פעילותן מתמקדת בהכנה למיונים ליחידות שונות ולשירות עצמו.

בהמשך הפרק יובא תיאור של ארבעת המענים שנכללו במחקר. פירוט הפעילויות והתכנים של המענים יוצג בפרק 5.

יש לציין שלמעט מכינת ימין אורד, אשר עובדת רק עם בנים, יתר המענים עובדים עם נערים ועם נערות. על כן, למרות שהמחקר ממוקד בהכנה לצבא של בנים, פעמים רבות קשה להבחין בין דפוסי פעולתם של המענים עם כל אחד מן המינים. כמו כן, ההשתתפות בכל המענים היא ללא תנאי קבלה. עם זאת, נדרשת מחויבות: להיות חניכים מעורבים ולקבל אחריות על הנעשה.

² נוסף לכך, נעשו מאמצים רבים וממושכים לקבל אישור ממשרד הביטחון לראיין חניכים ואנשי צוות בתוכנית זינוק בעלייה, ולראיין את הגורם האחראי במשרד הביטחון להפעלה של קבוצות הורים יוצאי אתיופיה העוסקות בהכנה לצבא. לצערנו, משרד הביטחון סירב לאשר את ביצוע הראיונות הללו.

3.1 תוכניות הכנה לצבא לתלמידי תיכון

א. אחריי! לצבא³

עמותת אחריי! הוקמה באמצע שנות התשעים של המאה הקודמת, לאחר רצח רבין, במטרה לצמצם פערים בחברה הישראלית. תוכנית הדגל שלה היא הכנה לצבא, והיא מיועדת לכלל בני הנוער (נערים ונערות) בני 16-18 הלומדים בכיתות י"א-י"ב, מן הפריפריה הגאוגרפית והחברתית. במסגרת זו העמותה מכוונת את פעילותה לכלל בני הנוער ובמיוחד להעצמה ולשילוב אוכלוסיות כגון: בדואים, דרוזים, יוצאי אתיופיה, חרדים ובני נוער שנשרו מבית הספר. מטרת התוכנית היא הגברת שיעורי הגיוס לשירות משמעותי, חיזוק תחושת שייכות חברתית, רכישת מיומנויות אישיות וחינוך ועידוד לאזרחות פעילה ולמעורבות בקהילה. במסגרת העמותה פועלות גם תוכניות המיועדות לשכבות ט"י, מכינות לבוגרי תיכון,⁴ שנת שירות (שנת התנדבות לפני השירות הצבאי) וליווי לחיילים בזמן השירות ואחריו.

תוכנית ההכנה לצבא פועלת במתכונת שנתית. בכל שבוע נערכים שני מפגשים בשעות אחר הצהריים, שעיקרם אימון גופני, שיעורים להעברת מידע ודיונים קבוצתיים בנושאי אקטואליה ומורשת. מלבד זאת התוכנית מעבירה מידע על תהליך המיון לצבא והכנה לשירות עצמו. את הפעילויות מעבירים מדריכים בעלי עבר פיקודי בצה"ל, כדי להוות מודל לחיקוי עבור החניכים, והם מלווים אישית כל חניך. במסגרת הפעילות מתקיימות גם סדנאות שטח, סדנאות ניווט ומנהיגות, סיורים בבסיסי צה"ל, התנדבות בקהילה וימי ספורט. בישובים שבהם קיים ריכוז גבוה של בני נוער יוצאי אתיופיה, נעשה מאמץ להרכיב קבוצות הטרונגניות של חניכים ולוודא שאחד מן המדריכים הוא יוצא אתיופיה, כדי להציע דמות לחיקוי. כיום משתתפים בתוכנית כ-500 בני נוער יוצאי אתיופיה (נערים ונערות) בכל הארץ.

ב. זינוק בעלייה⁵

התוכנית משותפת לצה"ל, משרד החינוך, משרד הביטחון, הקרן לידידות ועמותת אלומה. במסגרתה פועלים רכזים חברתיים יוצאי אתיופיה, בעלי תואר ראשון ורקע של שירות צבאי משמעותי (מרביתם קצינים או לוחמים), ב-12 יישובים. התוכנית פונה לבני נוער המיועדים לשירות צבאי ולחיילים המשרתים ובני משפחותיהם (משרד החינוך, 2014).

הרכזים פועלים בכמה ערוצים:

1. ליווי פרטני של כ-3,700 נערים ונערות יוצאי אתיופיה לקראת השירות הצבאי – בתהליך המיון לצה"ל ובהכנה לשירות.
2. פעילות קבוצתית הפתוחה בפני כלל בני הנוער בשכונה – יוצאי אתיופיה (המקבלים גם ליווי פרטני) ושאינם יוצאי אתיופיה.

³ מקורות המידע הם ריאיון עם מנהלי התוכנית ואתר האינטרנט של עמותת אחריי! (26.7.2017): www.aharai.org.il

⁴ במסגרת מחקר זה נסקרה מכינת גל.

⁵ מקור המידע הוא ריאיון עם מנהלת התוכנית (לשעבר).

3. הכנה לצו ראשון בבתי ספר בכיתה י"א, לכלל התלמידים באותן כיתות.

4. פיתוח מערכי תמיכה לקבוצות הורים.

3.2 מכינות קדם-צבאיות לבוגרי תיכון

כאמור, מכינה היא תוכנית הכנה לצבא הנמשכת כשנה, במסגרת פנימייתית.

א. מכינת ימין אורד⁶

המכינה נוסדה בשנת 2000, והחל משנת 2009 היא משתייכת לעמותת "דרך כפר – יוזמות חינוך". המכינה קולטת מדי שנה כ-80 חניכים (נערים בלבד), רובם יוצאי אתיופיה, מתוך מטרה לגשר על פערים כלכליים, חברתיים ותרבותיים, המהווים מחסום להשתלבות מיטבית של נערים אלה הן בשירות הצבאי והן בחיים בכלל.

המכינה פועלת כקהילה המתפקדת עצמאית, באמצעות ועדות בתחומים שונים: אורחות חיים, מזון, ניקיון, תרבות, לוגיסטיקה וטיולים. לצד אימוני כושר וספורט, ההכנה לצבא כוללת מגוון שיעורים וקורסים: ידיעת הארץ, מנהיגות ועמידה מול קהל, החברה הישראלית (זהות, יהודית וישראלית); סוגיות דת ומדינה; תרבות ישראלית, זהות אישית, שיעורי משפחה וכן פעילויות נוספות: ביקור ביחידות שונות בצבא, ניווט בשטח והישרדות, מפגש עם לוחמים, מורשת קרב והתנדבות בקהילה. כמו כן, החניכים זוכים לליווי צמוד של צוות המכינה; כל איש צוות מלווה ליווי אישי כשבעה חניכים.

ב. מכינת גל⁷

מכינת גל הוקמה בשנת 2008 ביוזמה של "מרכז מעשה" ובשיתוף עמותת אחריי!. המכינה פועלת בארבע שלוחות, בערים עכו (2 שלוחות), חיפה וקריית ביאליק. מטרתה לפתח כישורי מנהיגות בקרב נוער מן הפריפריה הגיאוגרפית והחברתית בישראל, תוך הגברת הנכונות לשירות משמעותי בצה"ל. מדי שנה המכינה קולטת כ-100 חניכים (נערים ונערות). גיוס חניכים יוצאי אתיופיה הוא אחד הדגלים של המכינה. בשנת 2016, כשליש מן החניכים היו יוצאי אתיופיה, המפוזרים בין השלוחות השונות, מתוך אמונה בחשיבות השילוב וההטרוגניות.

תוכנית המכינה כוללת הכנה פיזית ומנטלית לשירות הצבאי – הכנה לימי מיון וגיבושים לצבא, הכנה לפיקוד וקצונה, מפגש עם מפקדים בכירים מכלל חיילות הצבא, ניווט והישרדות; ותכנים לימודיים, כגון: מנהיגות, תהליכי קבלת החלטות, מורשת, יזמות, יהדות, זהות וגיאוגרפיה. נוסף לכך, המכינה משלבת תרומה לקהילה ומעורבות חברתית באמצעות התנדבות קבועה וביצוע פרויקטים קהילתיים. החניכים שותפים לקבלת ההחלטות הנוגעות לחיים במכינה, וחלוקת העבודה ביניהם נעשית באמצעות קבוצות עבודה בתחומים השונים.

⁶ מקורות המידע הם ריאיון עם מנהל המכינה ואתר המכינה (1.8.2017): www.mechina-yeminorde.co.il

⁷ מקורות המידע על המכינה הם ריאיון עם מנהל המכינה ואתר המכינה (1.8.2017): www.mecinatgal.org

4. הצרכים והאתגרים של יוצאי אתיופיה לקראת השירות הצבאי

בפרק זה יוצגו הצרכים של יוצאי אתיופיה לקראת השירות הצבאי, כפי שעלו מדבריהם של משתתפי המחקר. מידע זה מאפשר להבין עם אילו אתגרים מתמודדים מתכנני המענים בבואם להציע מענים מותאמים לחניכים. המידע אף ישמש בסיס כדי לבחון האם ובאיזו מידה הפעילויות המוצעות במסגרת המענים השונים מצליחות לתת מענה הולם לצרכים. צורכי הנערים משתנים על פני ציר הזמן בתהליך ההכנה לקראת השירות הצבאי. כך, בקרב בני הנוער שטרם התחילו את המיונים לצבא (לפני צו ראשון) בולטים צרכים שונים מן הצרכים של אלה שכבר התמודדו עם המיונים (לפחות עם צו ראשון) ויותר זקוקים להכנה לשירות עצמו. לצד הצרכים השונים, ישנה גם שורה של צרכים המשותפים לכלל יוצאי אתיופיה לקראת השירות הצבאי. אלה הם הצרכים העיקריים שעלו בראיונות:

א. צורך בהכנה לתהליך המיון לצבא

צורך עיקרי שעלה מן הראיונות הוא היכרות עם תהליך המיון לצבא והכנה לקראתו. תהליך המיון זהה בעיקרו עבור בנים ובנות, וכלל הבנים והבנות המבקשות לשרת בתפקיד קרבי נדרשים גם לבדיקת בריאות רחבה יותר. תהליך זה כולל את הצו הראשון, שבו נדרשים המלש"בים להתייצב בלשכת גיוס במועד שנקבע מראש, לבצע מבחן ממוחשב (דפ"ר)⁸ ולעבור כמה בדיקות רפואיות. חשוב לציין שאין אפשרות לחזור על תהליך המיון שנעשה בצו הראשון, כדי לשפר את תוצאותיו. במסגרת המיונים נקבע גם הפרופיל קרי המצב הבריאותי-גופני ובהתאם ייקבע אילו תפקידים המלש"ב כשיר לבצע מבחינה פיזית. על הפרופיל שנקבע אפשר לערער כדי להעלות אותו או להורידו. על סמך כלל המבחנים והבדיקות נקבע ציון הקב"א. ציון זה, לצד נתונים נוספים (כמו פרופיל) משמש סף לקבלת זימון ליחידות מובחרות ומשפיע על יציאה לקצונה ועל שיבוץ למקצוע בצבא. בשלב מתקדם יותר, כל מלש"ב מקבל רשימת אפשרויות על פי ציון הקב"א, הפרופיל שקיבל וצורכי הצבא, והוא מתבקש לדרג את האפשרויות לפי העדפותיו. לאחר מכן, מי שנתוניו טובים דיים, נקרא למיונים נוספים ולגיבושים לתפקידים וליחידות ספציפיים.

לאור תהליך מורכב זה, בני הנוער צריכים להתכונן לצו הראשון, ומאוחר יותר חשוב שיהיה בידם מידע בסיסי על התפקידים והיחידות שמוצעים להם, כדי למלא את טופס העדפות. כמו כן, בני הנוער צריכים הכוונה כדי לדעת כיצד לעקוב אחר תהליך המיון האישי דרך המערכת הממוחשבת שהצבא מציב לרשותם.

מן הראיונות עולה שרבים מן החניכים שהגיעו למענים לאחר הצו הראשון לא הכירו את דרישות הצבא בתהליך המיון, לעתים אפילו לא ידעו שהתהליך הוא חובה. מלבד זאת, גם אם הם קיבלו מידע בסיסי על תהליך המיון, הם לא הבינו את משמעות המבחנים וכיצד הם ישפיעו על שיבוץם בשירות. כך למשל, בשל חוסר הבנה של חשיבותו של המבחן הממוחשב, חניכים בתוכניות ציינו שהתייחסו אליו בזלזול, ואילו היו

⁸ מבחני הדפ"ר (דירוג פסיכוטכני ראשוני) הם מבחנים פסיכוטכניים שנערכים כחלק מן הצו הראשון. הציון המתקבל בסופם, ציון הדפ"ר, הוא חלק מציון הקב"א והוא נתון איכות חשוב מאין כמותו. ציון הדפ"ר משפיע ישירות על האפשרות לשרת בתפקידים יוקרתיים ומאתגרים במהלך השירות הצבאי.

יודעים מהי מידת השפעתו לקביעת התפקידים אשר יוצעו להם, הם היו מתייחסים אליו ברצינות רבה יותר. דוגמה אחרת מתייחסת למיונים לסיירות: לדברי הצוותים במענים, חלק מיוצאי אתיופיה אינם מודעים להיבטים שלפיהם נמדדת ההתאמה או חוסר ההתאמה שלהם לסיירת, ולכן אינם יודעים כיצד לנהוג כדי להגביר את סיכוייהם להצליח במיון.

ייתכן כי חוסר הידע של החניכים על תהליך המיון לשירות הצבאי נובע מכך שלעתים הם הראשוניים במשפחה שנקראים לשרת בצבא, ולכן להוריהם אין ידע וניסיון כדי לכוונם. נוסף לכך, הנטייה של הקהילה האתיופית להתגורר בשכונות המאופיינות בהומוגניות חברתית מכתובה מצב שבו גם הקהילה לא מהווה מקור מידע על השירות הצבאי ועל תהליך המיון אליו.

חלק ממנהלי המענים סבורים שלמרות שהם ממוקדים כיום בהכנה לתהליך המיון ולמבחן הקיים, מה שהיה צריך להיעשות הוא התאמת מבחני המיון ליוצאי אתיופיה, שכן הם מגיעים מתרבות, מרקע ומעולם מושגים שונה, ועל כן יכולותיהם אינן באות לידי ביטוי במבחן הקיים. כתוצאה מכך הם מקבלים ציוני קב"א ודפ"ר נמוכים, שכאמור משפיעים על התפקידים המוצעים להם ועל אופי השירות לאחר מכן. יתרה מכך, הועלה חשש שציון קב"א נמוך משפיע על הדימוי העצמי של יוצאי אתיופיה ומתייגת אותם, ובכך נעשה נזק נוסף.

ב. צורך להתמודד עם אי-ודאות בנוגע לשירות הצבאי

מנהלים ואנשי צוות במענים השונים ציינו כי לבני הנוער יוצאי אתיופיה חסר ידע על השירות עצמו, בדומה לדיווח על חוסר ידע על תהליך המיון לשירות הצבאי. כאמור, פעמים רבות החניכים הם דור ראשון לשירות צבאי במשפחה ועל כן אין הם יכולים לשאוב את הידע הזה מן המשפחה. החניכים והבוגרים ציינו כי לפני שהחלו להשתתף במענה הרגישו שאינם מוכנים לקראת השירות בצבא. הם העלו חששות בנוגע לתפקיד שימלאו בצבא, מן התנהלות מול מפקדים, מן היכולת הפיזית הנדרשת בצבא, מאי-עמידה ביעדים אישיים (כמו גיוס ליחידה צבאית מבוקשת) ומחוסר וודאות המלווה מעבר ממסגרת מוכרת (בית הספר) למסגרת חדשה – צבאית. מספר על כך אחד החניכים: "יש קצת חששות בנוגע למה הולך להיות. 12 שנים זה בית הספר-חברים-הביתה. עכשיו זאת מסגרת הרבה יותר קשוחה, הרבה יותר בוגרת... לצאת מהמסגרת זה מפחיד". המנהלים והצוותים הוסיפו כי פעמים רבות החניכים לא יודעים מה צפוי להם בצבא ואינם מוכנים מנטלית לשירות.

ג. צורך בחיזוק הזהות ותחושת השייכות

המרוואיינים ציינו כי בקרב נערים יוצאי אתיופיה קיימת תחושות בלבול בנוגע לזהות; מצד אחד הם מנסים להבין את הרקע וההשתייכות שלהם לקהילת יוצאי אתיופיה ומן הצד האחר הם מעוניינים להשתלב באופן מיטבי יותר בחברה הישראלית. מרוואיינים רבים טענו כי נערים יוצאי אתיופיה בכלל, ובפרט אלה שנולדו בישראל, זקוקים לכלים שיסייעו להם להבין ולהגדיר בצורה ברורה יותר את זהותם האישית, ולהכיר בחוזקות שיש במוצא שלהם. אחד מאנשי המפתח שרואיינו מספר: "נער אתיופי שהוא יליד הארץ, מצד אחד אומרים לו אמירות מפלות ולא נעימות, מצד שני אין לו שום אחיזה בזה, הוא

אפילו לא קשור לזה חוץ מהצבע שלו... משבר הזהות מאד נפוץ". בהקשר של הכנה לשירות, ישנו צורך לבחון עם הנערים את הזהות האישית שלהם ולחזקה, על המורכבות שבה. לצד גיבוש הזהות, המרואיינים העלו צורך בחיזוק תחושת השייכות לחברה הישראלית. הם סברו כי תחושות של חוסר שייכות לחברה הישראלית בקרב יוצאי אתיופיה מונעות מהם להשתלב באופן מיטבי בצבא ומאוחר יותר להתקדם בו. אחד מאנשי הצוות מסביר זאת כך: "הדבר המרכזי שצריך לעשות איתם הוא שינוי תודעתי, של להרגיש שווים בני שווים. כי הם באים ממקום שהם מרגישים 'underdog', כאילו הם קצת מבחוץ... אני מבין גם למה זה מונע מהם לצאת לפיקוד, כי הם בכלל לא רואים את עצמם כחלק, אז בטח שלא להוביל".

ד. צורך להתמודד עם ציפיות משפחתיות

המנהלים וצוות המדריכים התייחסו לצורך במציאת דרכים להיענות לצורכי המשפחה ובה בעת לכללי השירות הצבאי, ולמנוע התנגשות ביניהם. ניכר כי בני הנוער מסייעים להוריהם העולים בהיבטים רבים של החיים, במיוחד אם הם בן בכור. בראיונות סופר כי מתוך דרישה של המשפחה, לעיתים סמויה ולעיתים גלויה וישירה, להיות קרובים לבית ולסייע בכל הנדרש, חיילים רבים משרתים בפועל שירות צבאי משמעותי פחות בהשוואה ליכולותיהם האמיתיות. מספר אחד מן המנהלים: "... הם צריכים לעשות תיווך בין השקפת העולם שלהם – אנשים שמאוד אכפת להם מהמשפחה, לבין הדרישות בצבא. זה טוב שאכפת לו מהמשפחה, הוא צריך לדאוג להורים שלו, אז הוא לא יכול לעשות שירות כמו שצריך. הוא צריך לפרנס אותם או לקחת לקופת חולים. אז הלך לו הצבא..."; "צריך להראות לו שאפשר גם אחרת. או שאם לא שחררו אותי לאיזה אירוע, אז מה אני עושה? אני שובר הכול כי המשפחה יותר חשובה? להראות שזה לא אומר שלא אכפת לך מהמשפחה אם אתה לא בורח...".

ה. צורך להתמודד עם לחץ חברתי נגד השירות הצבאי

אנשי צוות סיפרו שלעיתים מופעל על החניכים לחץ חברתי מצד חברים שאינם משתתפים בתוכניות ההכנה לשירות הצבאי, לא לשרת או לשרת בתפקיד משמעותי פחות: "... אם אני הולך לקרבי⁹, האם אני נתפס בעיני החברים שלי כפראייר שעושה שירות מלא, כי 'מה המדינה נותנת לכם? מה אתה הולך להתנדב בתפקיד הכי... תעשה יומיות'¹⁰, תעשה תפקיד מעפן'. גם אם יש להם מוטיבציה לשירות צבאי, הם חוזרים לשכונות והם יודעים שזה לא מקובל". כלומר, על המענים להקנות כלים לחניכים כדי שידעו להתמודד עם הלחץ החברתי המופעל עליהם, וישנו את נקודת המבט על הצבא. כמו כן, מקובל בקרב חיילים יוצאי אתיופיה "לשבור את הכלים" אם אין הם מצליחים להשיג את בקשתם מן המפקד. כך מסביר אחר הבוגרים: "כשהייתי בשירות, אם הייתי מספר על מקרה שהיה לי תקל עם המפקד, אז הרבה חברים הסתכלו עלי 'תארוזו תיק ותלך הביתה, מה אתה בכלל מתווכח אתו?!'... מי שמספר על ריב עם המפקד

⁹ שירות קרבי כרוך במאמץ פיזי ונפשי גדול יותר משירות שאינו קרבי (כמו למשל תפקידים משרדיים שלעתים מתבצעים בבסיסים קרובים יחסית לבית החייל, בסיסיים פתוחים המאפשרים לינה בבית). כמו כן, חיילים בשירות קרבי אינם יוצאים כל סוף שבוע לבית.

¹⁰ יציאה הביתה בכל יום.

מספר בגאווה 'המפקד עשה לי משהו, ישר ארזתי תיק והלכתי'". כלומר, על המענים להקנות לנערים כלים להתמודדות עם קונפליקטים בתוך הצבא תוך שמירה על הנורמות המקובלות בו, בלי להגיע למצבי קיצון שעלולים להוביל לעונשים (לעיתים גם לכלא) ועל כן להשפיע לרעה על המשך השירות.

ו. היעדר ידע מספיק על הארץ

דווח כי לחניכים חסר ידע כללי על הארץ: היכרות עם הגיאוגרפיה של הארץ, עם סיפורי מורשת ועם היסטוריה ושירים. חוסר ידע בתחומים אלה הוא מכשול ליציאה לתפקידי פיקוד. המענים עושים מאמצים כדי לגשר על כך באמצעים שונים, כפי שיפורט בהמשך.

ז. צורך בסיוע לנערים בעלי תיקים פליליים, שהצבא אינו מוכן לגייס

על פי רוב, נערים שנפתח נגדם תיק פלילי אינם יכולים להתגייס לצבא ולכך השפעה ארוכת טווח על חייהם. הצבא מבין את החשיבות החברתית שהוא ממלא בקביעת עתיד הצעירים בארץ ובמקרים מסוימים מוכן לגייס נערים שעברו עבירות קלות או שעברו תהליך שיקום. המענים להכנה לשירות הצבאי יכולים למלא תפקיד משמעותי בשיקום נערים כאלה ובכתיבת המלצה לצבא לגייסם. חשוב לציין שהמענים השונים אינם מגדירים נערים עוברי חוק כקהל היעד שלהם, אולם אם מגיעים אליהם חניכים כאלה הם מנסים לסייע להם.

5. דרכי עבודה במענים

בפרק זה יפורטו דרכי העבודה שבהן נעשה שימוש במענים במטרה לענות על הצרכים ועל האתגרים של יוצאי אתיופיה לקראת השירות הצבאי, כפי שפורטו בפרק הקודם (פרק 4). כלל המידע על דרכי העבודה רוכז בלוח מסכם בסוף פרק זה (לוח 2).

5.1 שילוב יוצאי אתיופיה

המענים פועלים בדרכים מגוונות כדי לשלב חניכים יוצאי אתיופיה:

- הפעלת תוכניות ביישובים שבהם יש ריכוז גדול של יוצאי אתיופיה. התוכנית זינוק בעלייה פונה במיוחד ליוצאי אתיופיה ולכן מופעלת בשכונות שבהן ריכוז גדול מבני הקהילה. התוכנית אחריי! לצבא פועלת בשכונות בפרפריה החברתית בישראל, ומתוך כך פועלת גם בשכונות שבהן גרים רבים מיוצאי אתיופיה.
- גיוס חניכים יוצאי אתיופיה. בכל המענים מגייסים משתתפים ביישובים, בשכונות, בבתי ספר ובכפרי נוער שבהם ריכוז גדול של יוצאי אתיופיה. התוכנית אחריי! לצבא והמכינות פתוחות בפני כלל בני הנוער, אולם הן מתאמצות לשלב יוצאי אתיופיה. בשונה, התוכנית זינוק בעלייה מיועדת, כאמור, קודם כל ליוצאי אתיופיה באמצעות הצעת ליווי פרטני. לצד זאת, חלקים נוספים בתוכנית מיועדים לכלל בני הנוער בשכונה (פעילות קבוצתית) או בבית הספר (הדרכה על תהליך המיון לצבא).

- **שילוב אנשי צוות יוצאי אתיופיה.** במסגרת המאמצים לגייס משתתפים יוצאי אתיופיה ולהתאים את הפעילות עבור קבוצה זו, משולבים מדריכים יוצאי אתיופיה. לפי דברי המרואיינים, לצעד זה יתרונות רבים, כגון היכרות עם הקהילה והבנת התרבות ורכיבי הזהות. העובדה שלחניכים קל יותר לראות במדריכים אלה דמויות לחיקוי חיובי היא היבט חשוב נוסף.
- **התייחסות לתכנים ייחודיים ורלוונטיים ליוצאי אתיופיה.** כמענה לבלבול הקיים בקרב חלק מן הנערים בנוגע לזהותם כיוצאי אתיופיה וכילידי הארץ, המענים משקיעים מאמץ רב בחיזוק הזהות האישית תוך הנכחה מכוונת של הרקע, התרבות והסיפורים האישיים של החניכים ושל קהילתם, כגון סיפורי גבורה על העלייה לישראל: "שמים במרכז התהליך החינוכי את הסיפור של יוצאי אתיופיה במקום של גאווה [...] שמים דמויות מהעדה במרכז, כמו פרדה אקלום – גם מול החניכים וגם מול המדריכים"; "לא יכול להיות שאני אבוא ואדבר על 48 [1948 - מלחמת העצמאות], על השואה, על מלחמות ישראל ואין נושאים כמו העלייה מאתיופיה. בטקס הסיום הם עוסקים בסודן [העלייה של יוצאי אתיופיה לישראל דרך סודן]"; "בקהילה שהיא הטרוגנית עם חבריה אחרים שהם לא אתיופיים, הרבה פעמים זה מייצר להם גאווה יחידה ויש להם יכולת לבוא ולספר על אתיופיה או להביא את המשפחות שלהם"; "...הרבה חוזרים לשמות האמהריים שלהם במהלך המכינה"; "מבשלים גם אוכל של יוצאי אתיופיה, היכולת לשמוע מוזיקה בגאווה, לתת מקום להיות בזהות שלהם כמו שהם".
חשוב לחדד כי הפעילויות עצמן משותפות לכלל החניכים – יוצאי אתיופיה ושאנים יוצאי אתיופיה.

5.2 הנושאים העיקריים שבהם המענים עוסקים

- כדי להכין את חניכים הכנה מיטבית למיונים לצבא ולשירות עצמו, המענים עוסקים בנושאים האלה:
- **מתן ידע ומידע פרקטי על תהליך המיון לצבא ועל השירות הצבאי.** כמענה לצורך בהבנת הדרישות של הצבא מן המלש"בים בתהליך המיון ובמהלך השירות עצמו.
 - **פיתוח כישורים אישיים ורלוונטיים לשירות הצבאי.** כחלק מן ההכנה המנטלית לשירות, צוות המדריכים והמנהלים במענים נתנו דוגמאות להיבטים שונים של פיתוח אישי וטיפוח האישיות של החניכים שבהם ההכנה מתמקדת:
 - **התאמה לכללי התנהגות במכינה ולסדר יום:** במכינות יש התמודדויות רבות עם סוגיית המשמעת (בעיקר בתחילת שנת הפעילות): "הרבה פעמים יש חברה שמביאים נורמות שלא מקובלות במכינה, כמו אלכוהול או אי-עמידה בזמנים, והם בודקים את הגבולות". כהכנה לדרישות שבהן יצטרכו החניכים לעמוד במהלך שירותם בצבא, במכינות מודגשת החשיבות של הנחלת כללי התנהגות מקובלים ולא מקובלים במכינה והתנהלות לפי סדר יום קבוע (כולל עמידה בזמנים).
 - **פיתוח האחריות האישית:** "...הם מעבירים את האחריות למישהו אחר על כל מה שקורה להם. צריך לקחת יותר על עצמי, איך אני יכול לעזור לעצמי, ואיך לא רק להאשים את השני".
 - **טיפוח ההערכה העצמית:** "אנחנו עובדים איתם בעיקר על הערכה עצמית – עד איפה אני יכול להגיע. רואים בתחילת הדרך שהשאיפות שלהם לא גדולות, למרות הפוטנציאל שכן יש לכל נער";

התמודדות עם ביישנות: "הרבה פעמים זה 'לפתוח אותם', לגרום להם להיות יותר מעורבים, לגרום להם יותר לומר את דעתם"; ועמידה מול קהל והתמודדות עם פחד קהל: "כדי שמישהו יגיע לפיקוד, צריך עמידה מול קהל. כחלק מההכנה לצה"ל... יש לנו קורס שבועי שכל פעם מישהו אחר עולה ומדבר".

- **הרחבת הידע על ישראל.** במענים יש עיסוק בנושאים כגון מורשת קרב, היסטוריה, החברה בישראל, ציונות, כלכלה ופוליטיקה, כדרך לגשר על הפער הקיים בידע בנושאים אלה בין יוצאי אתיופיה לבין חניכים ממשפחות ותיקות בארץ. אחד המראיינים סיפר: "...יש לנו קורס של הכרת הארץ, שכולל שיעורים בכיתה והרבה יציאה לשטח, והרבה פעמים הם מדריכים בעצמם... בפעם הבאה שהוא יהיה שם בעמדה בצבא, אז הוא יודע על מה הוא שומר. לפעמים הוא גם יוכל לומר למפקד מה רואים במפה – כבר מתייחסים אליו אחרת".
- **הכנה מנטלית לשירות והכנה לדילמות ואתגרים צפויים במהלך השירות הצבאי, כגון:**
 - **הקשיים שבשירות קרבי:** חשיבות של עבודה קבוצתית ותפקיד הפרט בקבוצה.
 - **דילמות חברתיות:** התמודדות עם שונות בתוך קבוצה.
 - **דילמות משפחתיות:** מקום המשפחה, מקום הצבא והקשר ביניהם: כיצד ניתן לתווך בין דרישות הצבא לצורכי המשפחה.

5.3 סוגי הפעילויות במענים

- המענים משלבים בין דרכי עבודה שונות, וכל אחת מהן מדגישה היבט אחר של הכנה לשירות:
- **ליווי אישי על ידי מבוגר משמעותי.** לכל אחד מן החניכים במכינות יש מלווה אישי מקרב צוות המדריכים. מדי חודש המלווה מקיים עם החניך שיחות אישיות ובונה עימו תהליך התקדמות אישי. בדומה, גם בתוכניות החניכים מקבלים ליווי אישי. בתוכנית זינוק בעלייה הליווי האישי מוצע רק לחניכים יוצאי אתיופיה.
 - **פעילות קבוצתית.** לצד הליווי האישי, מרבית הפעילות במענים נעשית בצורה קבוצתית.
 - **התנסות בחיים בוגרים ועצמאיים.** דרך עבודה זו בולטת יותר במכינות שבהן החניכים חיים במשך שנה. במכינת ימין אורד החניכים מנהלים חיי קהילה ומתנהלים עצמאית – הם מכינים אוכל בעצמם, מנקים, מנהלים חיי תרבות, דואגים ללוגיסטיקה ולטיולים ועוד. יש ועדות האחראיות לניהול היבטי החיים השונים של כלל החניכים במכינה. במכינת גל מתנסים בחיי שיתוף באמצעות חוליות של 4-5 חניכים בתחומים שונים, כמו מזון (חלוקת התקציב ודאגה לתחום זה), אחריות על המתחם הפיזי, קביעת הכללים שלפיהם מתארגנים החיים המשותפים, קביעת התכנים שבהם יעסוק הלימוד המשותף, הזמנת מרצים, סדרות שטח ואימונים לקראת הצבא.
 - **הכנה פיזית ושיפור הכושר הגופני.** ההכנה נעשית באמצעות אימוני ספורט, הכנה ליום מיון לסיירות, מסעות, שדאות ועוד.

- **ניוויטים בשטח ביום ובלילה.**
- **סיורים ביחידות שונות בצבא.**
- **שיעורים, הרצאות ולימוד.** במגוון תחומים ונושאים, כפי שפורט לעיל.
- **פעילות התנדבותית ומעורבות בקהילה.** כמענה על הצורך בהגברת תחושת השייכות לחברה הישראלית, במכינות מתקיימת פעילות התנדבותית קבועה במסגרות כגון פנימיות, מועדוניות ובתי ספר. התוכניות משלבות אף הן פעילות של תרומה לקהילה, לרוב חד-פעמיות, כמו הכנת משלוחי מנות לחיילים.

5.4 קשר עם הורי החניכים

כאמור, חלק גדול מן החניכים יוצאי אתיופיה הם הראשוניים במשפחתם שנקראים לשירות צבאי ועל כן אין בידי הוריהם ידע על הצבא וניסיון כיצד להתמודד עם הנהלים ועם הדרישות של המסגרת הצבאית. לא זאת בלבד, אלא שלדברי המרואיינים, לרבים מן ההורים אין מספיק מודעות לחשיבות השירות בהווה ולהשפעתו על העתיד ולצורך של כל חייל בתמיכה רגשית ואינסטרומנטלית של המשפחה בעת שירותו בצבא. מכאן חשיבות העבודה של הצוותים במענים עם ההורים. למרות זאת, רובם העידו שאין להם קשר פורמלי ומתמשך עם כלל ההורים, אולם נעשות פעולות חד-פעמיות ליצירת קשר עימם.

- **מכינת ימין אורד.** לפני תחילת המכינה, הצוות עורך ביקורי בית בבתיהם של כל החניכים כדי להסביר להורים על המכינה. מלבד זאת, ההורים מוזמנים להגיע למכינה פעמיים בשנה – לטקס סיום שבוע הישרדות ולטקס סיום השנה.

מכינת גל

- לפי הצורך, נערכים ביקורים בבתי החניכים לפני תחילת המכינה: "חבר'ה שאנחנו רואים שיש קושי בהגעה שלהם לקראת השנה, אנחנו הולכים ועושים ביקורי בית, כי לפעמים אנחנו רואים שיש התנגדות אצל המשפחות.... יש לנו בצוות דוברי אמהרית, שאם צריך אז הם הולכים ומדברים איתם".
- ימי הורים: ההורים מוזמנים למכינה לשני מפגשי משפחות – לקראת תחילת המכינה לפגישה עם הצוות ועם חניכים שעומדים לסיים את המכינה, כדי לשמוע מה צפוי לחניכים בשנת המכינה; וכחודשיים לאחר תחילת המכינה.
- בעת הצורך, כאשר מתעוררת בעיה כלשהי עם החניך, יוצרים קשר עם ההורים.
- הזמנה לטקסים: ההורים מוזמנים לטקס סיום המכינה. חלק מן ההורים מגיעים למכינה בחג הסיגד כדי לספר את סיפור ההליכה מאתיופיה לישראל דרך סודן.
- יש קבוצת וואטסאפ של כלל ההורים.

■ זינוק בעלייה

- קבוצות הורים : במסגרת התוכנית ההורים יכולים להשתתף בקבוצה שפועלת לאורך השנה ועוסקת בתכנים הקשורים לשירות הצפוי : "ישנה חשיבה איך ההורים הופכים להיות גורם עזר לילדים שלהם : לתווך מידע, להבין את השפה הבירוקרטית, להבין איפה מתעוררות הבעיות, להבין מה מצופה לילדים, את החשיבות של הצו הראשון, את התקשורת עם הצבא סביב בעיות תנאי שירות".
 - גדנ"ע¹¹ ליום אחד להורים : כדי להמחיש להורים את אופי הפעילות הצבאית, הם מוזמנים להשתתף ביום גדנ"ע. במהלכו הם לומדים להכיר בסיס, חדר אוכל, טקס ומהי משמעת צבאית.
 - התוכנית מאפשרת להורים לרכוש ערכת ציוד לחיילים : "הכנו ערכה שהורה יכול לקנות לילד שלו לקראת הגיוס. יש בכך מסר להורה שהוא אחראי לילד שלו, וזה מעלה את המעורבות של ההורים. הסברנו להורים מהו הציוד שכלול בערכה, ולמה צריכים אותו, כדי שהם יוכלו להסביר לילדים".
 - ערב הורים שנתי.
- **אחריי! לצבא.** לפי הצורך נערכים ביקורי בית בבתי החניכים, והמדריכים יוצרים קשר עם ההורים כאשר מתעוררת בעיה עם החניך או שעולה דאגה בקשר אליו.

5.5 קשר עם גורמים מן הצבא

לכל המענים יש קשר פורמלי מתמשך עם גורמים מן הצבא. להלן דוגמאות לסיוע לחניכים בהתנהלות מולם :

- **סיוע בשיבוץ לתפקיד או ליחידה רצויים בצבא לחניכים עם קב"א או פרופיל נמוך, שלא הצליחו לעשות זאת בכוחות עצמם.** הצוותים מנסים לסייע לחניכים כאלה באמצעות העברת המלצה לצבא : "אנחנו פועלים כדי שהם יכנסו לתפקידים משמעותיים, אם זה שינוי תפקיד על ידי המלצות, מש"קיות ת"ש 12 אם צריך"; "לחבר'ה האתיופים יש להם נתונים מאד נמוכים. כשהם היו ב"א, חלק גדול מהם לא השקיע [בתהליך המיון לצבא]. במהלך י"ב או במהלך המכינה הם הבינו שהם רוצים לעשות משהו משמעותי בצבא, ואנחנו עוזרים להם. יש לנו קשרים עם הצבא ואנחנו עוזרים להם לעשות מבחנים חוזרים, ללכת לוועדות חריגים".
- **סיוע בקבלת זימון ליום גיבוש ליחידה קרבית מובחרת (יום סיירות), עבור נערים שלא קיבלו זימון בגלל הקב"א או הפרופיל שלהם או נערים שעברו יום גיבוש אחד ונכשלו בו.** "היה מהלך לקשר עם הצבא, נתנו זימון חריג ליום סיירות ליוצאי אתיופיה. הכנו רשימה של חניכים שלנו, ולחלקם הצבא נתן זימון נוסף, חלקם לא קיבלו מראש זימון וחלקם ניגשו [פעם נוספת] כי לא עברו בפעם הראשונה".

¹¹ גדנ"ע (גדודי נוער) – כחלק מן ההכנה של בני הנוער לשירות הצבאי, הצבא מזמין תלמידים בכיתות י"א, דרך בתי הספר, לשבוע היכרות בבסיסי צה"ל המיועדים לכך. במהלך שבוע זה התלמידים לובשים מדים ומתנסים בהוויה ובמשמעת צבאית.

¹² מש"קיות ת"ש היא מפקדת שאינה קצינה האחראית על תנאי השירות של החיילים.

5.6 שמירה על קשר עם בוגרי המענים

כל המענים שואפים לשמור על קשר עם הבוגרים במהלך השירות הצבאי ואף אחריו. קשר זה נעשה באמצעים מגוונים:

- **יחידת בוגרים.** בעמותת אחריי! (המפעילה את התוכנית אחריי! לצבא ואת מכינת גל) ובתוכנית זינוק בעלייה קיימות יחידות בוגרים. לקראת סוף השנה, המדריך מעריך באיזו תכיפות יצטרך החניך ליווי בעת השירות הצבאי ואיזה סוג של ליווי, ומעדכן את יחידת הבוגרים. היחידה, מצידה, דואגת לשמור עימם על קשר. בדרך זו נשמר קשר רציף עם הבוגרים, אולם מי ששומר על הקשר הם צוות יחידת הבוגרים ולא צוות המענה שליווה את החניך.

- **שמירה על קשר אישי ביוזמת המענה.**

- צוות המענה שליווה את החניך מתקשר לכל הבוגרים אחת לשנה. במכינת גל ישנו איש צוות האחראי על שמירת הקשר עם הבוגרים: "להרים טלפונים, לשלוח הודעות בימי הולדת, להבין מה הסטטוס ומה המצב של כל אחד בצבא ובאזרחות".

- שמירה על קשר בוואטסאפ לשם העברת מידע והתייעצות על קשיים בצבא.

- הזמנת הבוגרים לאירועים, כגון טקס יום הזיכרון וטקס חלוקת מלגות לימודים.

- מכינת ימין אורד נוהגת לקיים שבתות וסמינרי בוגרים, הכוללים הרצאות ודיונים על שאלות ערכיות של פיקוד וסדנאות לקראת השחרור מן הצבא, המשך לימודים וכד'.

- **שמירה על קשר אישי ביוזמת הבוגרים עצמם.**

- אנשי הצוות מזמינים את הבוגרים לשמור איתם על קשר גם בתום השתתפותם במענה, בפרט כאשר מתעוררת בעיה או קושי בצבא ויש צורך להתייעץ: "המכינה היא עבור בוגרים ולכל מי שסיים פה, אנחנו מגן דוד אדום. יש קושי עם המפקד, לא הולך, מי שיתקשר יציל את הבחור שנפצע, יציל את עצמו... יוצאים פה מנקודת הנחה שזה משפחה".

- חלק מן הבוגרים נוהגים לבקר במכינה או להגיע לאימונים שנערכים בה כדי לקבל חיזוק נפשי. מספר אחד הבוגרים: "יש בוגרים שאומרים שקשה להם בצבא... שמגיעים לפה כדי לקבל כוח לחזור לצבא... כשאתה מגיע לפה ורואה את החניכים ואומר שלום, זה נותן לך כוח. זה מאד מחזק".

- **קשר לאחר השחרור מן הצבא.**

- הדרכה של בוגרים במענה: יש בוגרים הבוחרים להדריך חניכים בפעילות שטח, בסדנאות ובשיעורים במכינה או להדריך קבוצה בתוכנית לתלמידי תיכון.

- סיוע במימון לימודים אקדמיים: מכינת ימין אורד ומכינת גל (באמצעות עמותת "מרכז מעשה", השותפה למכינה) הקימו קרנות של מלגות ללימודים גבוהים עבור הבוגרים.

- דירת בוגרים: מכינת גל מעמידה לרשות הבוגרים דירה שבה הם יכולים להתגורר כמה חודשים ולהתארגן לקראת חייהם כבוגרים לאחר השחרור מן הצבא: "יש חבר'ה שאין להם גב משפחתי חזק, אז הם רואים במכינה מקום שהם יכולים להיות בו".

לוח 2: סיכום דרכי העבודה במענים

תוכניות		מכינות		מכירת ימין אורד	
אחריי! לצבא	זינוק בעלייה	מכינת גל			
✓	✓				הפעלת התוכנית ביישובים ובשכונות שבהם ריכוז גדול של יוצאי אתיופיה
✓	✓	✓	✓		גיוס חניכים ביישובים, בשכונות, בבתי ספר ובכפרי נוער שבהם ריכוז גדול של יוצאי אתיופיה
✓	✓	✓	✓		שילוב אנשי צוות יוצאי אתיופיה
✓	✓	✓	✓		חיזוק הזהות האישית באמצעות התייחסות לתכנים ייחודיים ורלוונטיים ליוצאי אתיופיה
✓	✓	✓	✓		מתן ידע ומידע פרקטי על תהליך המיון לצבא ועל השירות הצבאי
✓		✓	✓		פיתוח כישורים אישיים רלוונטיים לשירות הצבאי
✓		✓	✓		הרחבת הידע על ישראל
✓	✓	✓	✓		הכנה מנטלית לשירות והכנה לדילמות ולאתגרים צפויים במהלך השירות הצבאי
✓	✓	✓	✓		ליווי אישי על ידי מבוגר משמעותי
✓	✓	✓	✓		פעילות קבוצתית
		✓	✓		התנסות בחיים בוגרים ועצמאיים
✓		✓	✓		הכנה פיזית ושיפור הכושר הגופני
✓		✓	✓		ניווטים
✓		✓	✓		ביקור ביחידות שונות בצבא
✓	✓	✓	✓		שיעורים, הרצאות ולימוד
✓	✓	✓	✓		פעילות התנדבותית ומעורבות בקהילה
✓	✓	✓	✓		אין קשר פורמלי מתמשך. נעשות פעולות חד-פעמיות
	✓				הפעלת קבוצת הורים
✓		✓	✓		ביקורים בבתי החניכים
✓		✓	✓		קשר סביב בעיה נקודתית עם חניך
		✓	✓		הזמנה לטקסים, כמו סיום שבוע הישרדות וסוף שנה ימי הורים
	✓				גדני"ע ליום אחד להורים
	✓				מתן אפשרות להורים לרכוש ערכת ציוד לילדם לקראת הגיוס
		✓			קבוצת וואטסאפ של הורים
✓	✓	✓	✓		יש קשר פורמלי מתמשך
					סיוע בקשר עם הצבא, כמו מתן המלצה לזימון לגיבוש ליחידה קרבית או לשיבוץ לתפקיד או ליחידה רצויים
✓	✓	✓			יחידת בוגרים
✓	✓	✓	✓		שמירה על קשר אישי ביוזמת המענה: באמצעות שיחות טלפון, קבוצת וואטסאפ והזמנת הבוגרים לאירועים
✓		✓	✓		שמירה על קשר אישי ביוזמת הבוגרים עצמם וביקור של הבוגרים במענה
✓		✓	✓		הדרכה של בוגרים במענה לאחר השחרור מן הצבא
		✓	✓		קרן מלגות ללימודים אקדמיים
		✓			דירת בוגרים

6. קשיים בהפעלת המענים עבור יוצאי אתיופיה

במסגרת עבודתם עם חניכים יוצאי אתיופיה, הצוותים במענים מתמודדים עם קשיים שונים: קושי לגייס חניכים, קשיים בשימור חניכים והתמודדות עם נשירה, קשיים יחודיים נוספים בעבודה עם יוצאי אתיופיה וקושי לשמור על קשר עם בוגרים. יש לציין שקשיים מסוימים עשויים גם לאפיין עבודה עם חניכים שאינם יוצאי אתיופיה.

6.1 קושי לגייס חניכים

- **סגירות הקהילה.** בכל המענים, צוות המדריכים והמנהלים עמדו על הקושי לגייס חניכים יוצאי אתיופיה: "השכונות של יוצאי אתיופיה הן שכונות מאד סגורות... ומעבר לזה שהם לא מתערבבים עם יתר האוכלוסייה, הם מאד סגורים בתוך עצמם אז קשה יותר להתקרב אליהם ולהעניק להם את הידע ואת הכלים". כל מענה סיגל לעצמו פתרונות שונים להתמודדות עם קושי זה:
 - **בתוכניות,** המדריכים נכנסים לבתי הספר ומגייסים בכיתות. כמו כן, באחריי! לצבא, לכל קבוצה ישנם שני מדריכים. מדריך רגיל ומדריך 'מיקוד' – מדריך יוצא אתיופיה המתמקד בעיקר ביישוג החניכים, היות ש"מדריך רגיל לא מספיק כדי להביא את בני העדה".
 - **במכינות,** הצוותים והבוגרים מגיעים לשכונות, לפנימיות ולבתי הספר שבהם ריכוז גדול של יוצאי אתיופיה, ולאחר מכן מקיימים ימי חשיפה של פעילות המכינה: "אנחנו עושים עבודה מאד מאומצת כדי שהם יגיעו למכינה כי אנחנו יודעים מה שנת מכינה עושה".
- מעמד סוציו-אקונומי נמוך של החניכים במכינות. חניכים רבים מגיעים מרקע סוציו-אקונומי נמוך. הרבה מהם עובדים במהלך הלימודים בתיכון כדי לסייע בפרנסת המשפחה או מפרנסים את עצמם. מצב זה מציב אתגרים לגייסם למכינות אשר עלותן גבוהה. אחד המנהלים מסביר: "... פתאום המשפחות צריכות להתמודד עם זה שמישהו לא רק שהוא לא עובד, אלא שאולי גם צריך לעזור לו בכסף". המכינות מתמודדות עם מצב זה באמצעים שונים: "... מי שלא מסוגל לשלם אז יש מלגות, אם זה לאפשר ללכת לעבוד לפעמים. אנחנו מגייסים את כל מערכת התמיכה לצורך הדבר הזה".

6.2 קשיים בשימור חניכים והתמודדות עם נשירה

- בכל המענים, המדריכים והמנהלים מתמודדים עם קושי לשמר חניכים ולמנוע נשירה.
 - **בתוכניות** ההשתתפות היא ללא דמי עלות לחניכים. נוסף לכך, ההשתתפות בתכניות, כמו גם במכינות, היא וולונטרית. עקב כך לא ניתן להכריח חניכים להישאר: "קשה מאד לשמר חניכים בקבוצה, כי אין להם שום מחויבות להגיע לפה... אנחנו מסיימים אימון בתשע, וכל דקה שנשארים פה יותר מאוחר זה עוד זמן שהם פחות בבית... וזה גם שעות של עבודה ולימודים".
 - **במכינות** ההשתתפות כרוכה בתשלום ולכן שיעור הנשירה נמוך יותר, אך בכל זאת נשירה מתרחשת עקב שתי סיבות עיקריות: א. הצורך של הנערים לעבוד ולעזור למשפחותיהם, במיוחד בזמן משבר

של המשפחה: "...הרוב מגיעים מרקע כלכלי יותר מורכב, מבתים שהרבה פעמים לאח הבכור יש תפקיד משמעותי, ואז צריך אותם, וכשיש משבר אז אני אצא לעבוד ואוותר על המכינה"; ב. עקב השפעה שלילית של החברים בשכונה: "...כשהם חוזרים הביתה והחברים אומרים להם 'אתם סתם מבזבזים את הזמן', זה יכול להשפיע... יש נשירה גדולה בהתחלה... לא יודעים בכלל מה הם רוצים מעצמם, ואז מבינים שזה לא המקום בשבילם". הפתרון שנמצא במכינות לטיפול בבעיה היא ביקור בבתי החניכים וניסיון לסייע להם באמצעות טיפול ממוקד בסיבת הפרישה: "בתחילת השנה יש חבר'ה שאנחנו הולכים אליהם הביתה... ואם יש בעיה עם הכסף אז אנחנו עוזרים עם מלגות. יש הרבה שיח על פרישה מהמסגרת, אנחנו עושים עבודה אינטנסיבית כדי להפחית את הדבר הזה".

6.3 קשיים יחודיים נוספים בעבודה עם יוצאי אתיופיה, המשפיעים על הפעלת המענים

- **צורך ברכישת אמונם של החניכים**, אשר מביעים הסתייגות וזהירות ביחסיהם עם זרים.
- **קשיים של החניכים בהסתגלות לדרישות המסגרת ולכללים הנהוגים בה**. עמידה בזמנים, מילוי אחר כל המטלות וההתחייבויות, איסור על שימוש בסמים ואלכוהול, ועוד: "הרבה פעמים הם מתנסים במתיחת גבולות... יש כאלה שמתקשים לעמוד בכל הדברים שאנחנו דורשים בגלל שאין פיקוח מתמיד"; "מאד מורגש בתחילת השנה שהחבר'ה האתיופיים הרבה פעמים מתקשים להסתגל למסגרת משלל סיבות: המסגרת דורשת לעמוד בהרבה דברים, ללמוד, לקחת חלק ולהיות אקטיביים, זה לא משהו שתמיד מאד קל להם...".
- **התמודדות עם השפעות שליליות של החברים בשכונה**. כאמור, החניכים חשופים להשפעה שלילית מצד חברים. אלה עלולות לפגוע במוטיבציה שלהם להתגייס לשירות משמעותי. מצב זה מציב אתגר לצוותים במענים, אשר נאלצים להקפיד להעלות את המוטיבציה של החניכים בקביעות ולמתן את ההשפעה מן הסביבה.
- **שחיקה רגשית של המדריכים**. ההתמודדות עם חלק מן החניכים יוצאי אתיופיה דורשת מן הצוות להשקיע זמן ומשאבים רגשיים רבים: "הם שואבים יותר, הם דורשים יותר ליווי".
- **קשיים בשיתוף ההורים בפעילויות**. מלבד חוסר הבנה מספקת של ההורים בנוגע למשמעות תהליך המיון לצבא, לשירות הצבאי עצמו ולצורך להגיע לאיזון בין צורכי המשפחה לדרישות המסגרת הצבאית, כפי שהוצג לעיל, עלה גם קושי בשיתוף נרחב יותר של ההורים בפעילות במענים. מצד ההורים, יש מחסור במשאבים כלכליים ומשאבי הזמן מוגבלים. מצד המענים, יש צורך לגשר על ההבדלים התרבותיים ובעיקר להגדיר את שיתוף ההורים כיעד של המענה ולבחור דרכים מתאימות לעשות זאת.

6.4 קושי לשמור על קשר עם בוגרים

כאמור, לא בכל המענים ישנה יחידת בוגרים שתפקידה לשמור עימם על קשר או משאבים מספקים לעבודה מסודרת עם הבוגרים: "...המטרה של המכינה היא הבוגרים שלה. הייתי רוצה שיהיו חבר'ה שהתפקיד

שלהם הוא ללוות בוגרים, לחשוב מה התהליך שלהם, אם זה בתוך הצבא, אם זה לקראת שחרור, אם זה לקראת לימודים, בתקופה של בחירת קהילה ומשפחה. לבנות תהליכים כבוגרים. זה דורש עוד כמה אנשי צוות שיעסקו אך ורק בבוגרים".

7. תפיסת התרומה של המענים

בפרק זה תוצג התרומה הנתפסת עבור החניכים מנקודות מבט שונות.

7.1 תרומת המענים מנקודת המבט של החניכים והבוגרים

- **רכישת ידע והבנת מצבים צפויים בשירות הצבאי.** החניכים סיפרו שקיבלו ידע אשר אמור לסייע להם להבין מה צפוי להם:
 - **הכנה להתמודדות עם מצבים חדשים:** אחד החניכים תיאר זאת כ"ארגז כלים" להתמודדות עם מצבים שיכולים להתרחש במהלך השירות הצבאי. הוא תיאר זאת כך: "זה כמו שאני נלחם, אני הולך לקרב עם מישהו חזק במיוחד. אז הם נותנים לי פה את כל הכלים כדי לנצח אותו, לא חשוב מה הוא ישלוף ובמה הוא יפתיע... נותנים לך תיק גב איך להתמודד, קיטבג שאתה שולף דברים...". ההיכרות המוקדמת עם מצבים כאלה במהלך המכינה מאפשרת לחניכים להתכונן אליהם מראש בצורה מיטבית: "בגלל שעושים סימולציות של כל מיני דברים מהצבא, אז אתה מרגיש הרבה פעמים שהסיטואציה פחות זרה לך. היה לנו שבוע צנחנים, או כל מיני דברים שמדמים שבוע טירונות, אחרי זה עושים לך משוב איך התנהגת, מה היה יותר טוב ומה פחות. אז כשאתה מגיע לצבא הביטחון שלך נמצא במקום טוב, כי אתה מרגיש שאתה לא תיפול, אתה מרגיש ממש שווה בין שווים, שזה לא דבר טריוויאלי אצלנו בעדה".
 - **כיצד לפעול בקבוצה:** "יש הרבה שיחות על צבא, על העתיד. די מסבירים לך למה אתה נכנס. מדברים על עבודה קבוצתית, כדי להגיע רחוק צריך לעשות את זה ביחד ולא לפרוש. מסבירים לך שאתה לא עובד לבד, שאתה לא היחיד, שיש לך עוד קבוצה שלמה ואם אתה רוצה להצליח, כולם איתך. ואפילו שזה לוקח זמן, בסוף תגיע למטרה שלך".
- **פיתוח אישי.** החניכים והבוגרים מעידים על שינוי שהם חשים שחל בהם, באישיותם ובהתנהגותם: "השינוי הכי חשוב ומשמעותי היה בכל מה שנוגע לאישיות. הדבר הכי חשוב שקיבלתי זה שהם מכניסים חזק לתודעה שאתה הוא זה שאחראי לחיים שלך, ושום דבר לא יקרה מעצמו אם אתה לא תזיז דברים בעצמך"; "... הייתי בטוח שהכול כושר גופני... אבל כשאתה מגיע לפה הכל משתנה. מתעסקים בכושר, אבל זה לא הדבר העיקרי. קודם כל אתה מתעסק בעצמך. יש פה שיעורים שאתה עובד על עצמך, חשיבה הכרתית ועמידה מול קהל... הכל קשור אלי – דברים שעוזרים לך להתפתח ולהשיג את המטרות שלך".
- **שיפור הכושר הגופני.**

- **הכנה לחיים כבוגרים.** החניכים והבוגרים ציינו כי מבחינתם, התרומה המשמעותית ביותר של המכינה היא ההכנה לחיים כבוגרים בתום השירות הצבאי: "הכינו אותך כבר איך ללמוד, מה ללמוד, ואחרי זה להתחתן... איך לנהל משפחה נכון, איך להישאר עם האישה נכון. איך לא לוותר לעצמך, איך לא להישאר בעבודה הרגילה בשכונה, איך להתקדם להיות סטודנט ובאמת להעריך את עצמך".

7.2 תרומת המענים מנקודת המבט של הצוותים ושל המנהלים

הצוותים במענים השונים ציינו כי בהיבט של השירות הצבאי, הצלחה בעיניהם היא שהחניכים ישרתו שירות מלא ומשמעותי, רצוי קרבי, וייצאו לתפקידי פיקוד וקצונה: "יש פה חניכים שבאו עם בעיות, היו לנו עצורים לפני או עם תיקים פליליים. חניך כזה בשבילי גם אם יסיים שלוש שנים או שירות מלא בלי כלא ובלי בעיות ובלי ריבים, אז אני רואה את זה בתור הצלחה... יש חניכים שהציפייה מהם זה לצאת לקצונה ופיקוד ולהתקדם כמה שיותר. ההצלחה פה היא פר חניך"; "מבחינת מתגייסים, היו לי כמה חבריה שזה ממש לא היה בראש שלהם, שהם תכננו להעביר את השנים. בסוף הם התגייסו לשירות ביחידות טובות... יש כמה חבריה כאלה שלא היו בכיוון, ואני בטוח שאחרי שלוש השנים האלה, נפתחו להם אופציות אחרות שלא היו קודם".

הצוותים והמנהלים מנו תרומות והצלחות רבות עבור החניכים:

- **מתן ידע על תהליך המיון לצבא.** למשל: "יש לי חניכה שלא ידעה בכלל שגיוס לצבא זה חוק חובה, והיא פשוט לא הלכה לצו הראשון שלה. היא בת בכורה, ההורים שלה לא מדברים עברית, ולא היה לה ממי ללמוד".
- **העלאת המוטיבציה לשירות משמעותי ביחידות קרביות ויציאה לקצונה.**
- **פיתוח היכולות והכישורים של החניכים.** במהלך השתתפותם במענים החניכים עוברים תהליך של פיתוח והעצמה אישית וחווים הצלחה: "יש מהפך של 180 מעלות. תוך חודשים רואים שינוי – במבט, בהתנהגות, בעמידה, בתפיסת העולם, בפתחות, ביכולת"; הם מפתחים את האמונה בעצמם ואת תחושת המסוגלות האישית: "בפעולות עצמן החניכים עובדים אצלנו קשה, מזיעים, וזה משל לחיים. הם מרוויחים תחושת מסוגלות ונכונות להתאמץ בחיים"; מפתחים אחריות אישית ולומדים להתנהל עצמאית: "...אנחנו עובדים איתם מההתחלה על עצמאות, הם מנהלים בעצמם את המכינה, בוחרים יושבי ראש ועדות... וגם מקבלים כלים לחיים: איך להיות עצמאיים, איך לפתוח חשבון בנק, איך למצוא עבודה, מה המטרות שלי בצבא"; זוכים לחוויות של הצלחה ובכך מעלים את הביטחון העצמי שלהם: "(לדוגמה...) הקבוצה החליטה להרים מסיבה למתגייסים. התוכנית נתנה להם סדנה של שני מפגשים על הקמת פרויקטים. ביולי היה כנס מתגייסים והגיעו 150 בני נוער מיועדים לשירות צבאי. הכול עשו לבד".
- **ביסוס הידע של החניכים בנושאים הקשורים לחברה הישראלית, לציונות, ליהדות ולהכרת ההיסטוריה והגיאוגרפיה של ישראל.**
- **יצירת תחושת גאווה ביחס לזהות האישית שלהם ולמשפחות שלהם.** "בהתחלה יש אמביוולנטיות

כלפי תרבות המקור שלהם, הם לא משתמשים בשמות האתיופיים שלהם... במהלך השנה אחד התהליכים שקורים הוא שהם חוזרים לשם המקורי שלהם... לאט לאט הם גם מתחילים להזמין את המשפחות שלהם, שזה משהו שהם מאד מתביישים בו בהתחלה... לאט לאט הם מרגישים יותר ביטחון וגאווה במשפחות שלהם".

- **חיזוק תחושת השייכות לחברה הישראלית.** זאת באמצעות מפגש בין חניכים מרקע שונה, יצירת חברויות חדשות וגיבוש החניכים לקבוצה עם גאוות יחידה: "אחד הדברים הכי עיקריים שאני כמדריך יכול להעניק להם זה משפחתיות, קבוצה, קשר עם אנשים וחברים שהם לא היו פוגשים אותם בשום סיטואציה אחרת כי הם לא לומדים איתם בבית הספר, כי הם לומדים בבתי ספר מופרדים בניס-בנות, וכי הם לא נמצאים באותם אזורי בילוי, כי הם אתיופים והם רוסים והם כורדים, פשוט לא נפגשים ביחד. אז אני נותן להם, אעז לומר, כור היתוך קטנטן"; "לעיתים הם גדלים בבתי ספר ובשכונות מאד הומוגניות. המכינה מאד הטרוגנית, ופתאום יש להם חברים בקיבוצים, במושבים ובערים, בכל מיני מקומות שונים".
- **יצירת קשר עם מבוגר משמעותי, המהווה דמות חיובית לחיקוי.** "הקשר עם המדריך, עם בוגר חיובי [לעיתים] חסר לילדים בבית הספר ובמשפחה, ובתוכנית זה משלים את הפאזל שהנער צריך"
- **השתתפות בפנאי חיובי (בתכניות).** "...שלא יהיו סגורים בבית. מה כבר יש לעשות בבית? להיות במחשב, לשבת על הברזלים בחוץ, לשנות אלכוהול בערב...".

8. כיווני פעולה

למרות השונות בין המכינות לתוכניות במטרות, במיקוד הפעילות ובמידת האינטנסיביות של הפעילות, עולה מן המחקר כי שני סוגי המענים משיגים את מטרותיהם ונותנים מענה הולם ומקיף לאתגרים הניצבים בפני נערים יוצאי אתיופיה לקראת תהליך המיון לצבא והשירות הצבאי עצמו.

בפרק זה יוצגו הצעות לשינויים במענים, אשר עשויים לשפר את ההכנה לשירות הצבאי ולהרחיב את ההזדמנויות והאפשרויות לשירות משמעותי של יוצאי אתיופיה. הצעות אלה הן תוצר של ניתוח מכלול המידע שנאסף במחקר.

1. **הגדלת מספר החניכים המשתתפים בתוכניות הכנה לצבא במהלך התיכון.** התכניות נותנות כיום מענה לכ-4,000 בני נוער יוצאי אתיופיה. דוח זה מצביע על מספר גדול ומשמעותי של דרכים שבהן הם משפרים הכנה לשירות צבאי, במיוחד בנוגע לידע על תהליך המיון ועל השירות עצמו. כדי להעלות את מספר הנערים הממציים את יכולותיהם בשירות הצבאי ולמנוע נשירה מן השירות, מומלץ להגביר את המאמצים לשם הרחבת המענים למשתתפים יוצאי אתיופיה פוטנציאליים נוספים.
2. **הרחבת ההשתתפות של חניכים במכינות הקדם-צבאיות.** במכינות משתתפים כ-200 חניכים בשנה. ההשתתפות במכינה, שהיא תוכנית אינטנסיבית של שנה בתנאי פנימייה, מהווה עבור החניכים הזדמנות לעבור תהליך של התבגרות ושינוי משמעותי בתפיסותיהם, ביכולותיהם, בכישוריהם

ובהתנהגותם. יתרה מכך, המכינות מקנות לחניכים כלים שישמשו אותם גם בהמשך חייהם כבוגרים, למשל התמודדות עם קונפליקטים. מכאן החשיבות להגדלת מספר החניכים במכינות, והתאמתן של מכינות נוספות לקליטתה של יוצאי אתיופיה.

3. **חיזוק הקשר של המענים עם ההורים.** לאור החשיבות של מעורבות ההורים בתמיכה בילדיהם בתקופה זו של חייהם, מוצע להדק את הקשר של המענים עם ההורים כדי להשיג שתי מטרות: א. להגביר את מעורבות ההורים בחיי ילדיהם ובכך גם לתרום להתמדת החניכים במענה; ב. להכין את ההורים לשמש מקור לתמיכה בילדיהם במהלך השירות הצבאי. ישנה חשיבות לכך שהקשר עם ההורים יהיה מובנה ומתמשך בתוך המענים ולא יתמצה בפעילויות חד-פעמיות.

4. **הרחבת הליווי של בוגרי המענים במהלך השירות הצבאי ואף אחריו.** במהלך השירות הצבאי הבוגרים מתמודדים עם קשיים ובעיות וזקוקים לכתובת שאליה יוכלו לפנות לקבלת עצה או סיוע. לאחר השירות הצבאי, הבוגרים נתקלים לראשונה במצב שבו אינם נמצאים במסגרת מסודרת, ולכן ישנה חשיבות רבה בהמשך סיוע במעבר לשלב הבא בחייהם. במענים שבהם קיימת יחידת בוגרים יש מקום לחזקה ולהעמיק את הקשר עם הבוגרים. במקומות שבהם הקשר מבוסס יותר על יוזמות ופעילויות חד-פעמיות ואישיות, יש מקום ליצור מנגנון מובנה של קשר עם הבוגרים.

5. **הכשרת המפקדים בצבא לרב-תרבותיות.** תפקוד תקין של יוצאי אתיופיה בצבא תלוי בראש ובראשונה בהבנתם את המסגרת וביכולתם להתאים עצמם לנהליה. אולם, גם למפקדים בצבא תפקיד חשוב והכרחי בהצלחת שילוב נערים אלה במסגרת הצבאית. דווח כי למפקדים יש צורך בכלים ובידע נוסף כדי להבין את הקשיים והבעיות המאפיינות חלק מיוצאי אתיופיה ולהתמודד עימם. זאת בדומה להכשרה שמקבלים הצוותים במענים. על כן, מוצע להעניק הדרכה ייעודית בנוגע לפיקוד על החיילים מקבוצת אוכלוסייה זו בכלל קורסי הפיקוד ובמיוחד למפקדים הישירים על חיילים אלה.

6. **פיתוח שיטות להעלאת שיעור המיצוי לפיקוד בקרב בנים יוצאי אתיופיה.** למרות המאמצים הרבים מצד המענים להוביל לשילוב של יוצאי אתיופיה בשירות צבאי משמעותי, אשר כולל תפקידי פיקוד בכלל ומיצוי לקצונה בפרט, מנהלי המענים דיווחו באכזבה על אחוז נמוך של חיילים יוצאי אתיופיה שמגיעים בסופו של דבר לקצונה. שיעור זה נמוך הן בהשוואה למיצוי למי"כים¹³ של בנים יוצאי אתיופיה והן בהשוואה למיצוי לקצונה של בנות יוצאות אתיופיה. נראה שיש צורך לקיים חשיבה מעמיקה בנושא כדי להוביל לגידול משמעותי ביציאה לפיקוד בכלל ולקצונה בפרט בקרב בנים יוצאי אתיופיה.

¹³ מי"כ הוא מפקד כיתה (לא קצין).

מקורות

בן-יהודה, צ'. 2015. **נתונים אודות שחרור מוקדם של יוצאי אתיופיה משירות צבאי**. הכנסת, מרכז המידע והמחקר, ירושלים.

זעירא, ג'. 2013. **עולים ובני נוער מהתפוצות במכינות הקדם-צבאיות**. הכנסת, מרכז המידע והמחקר, ירושלים.

כאהן-סטרבצינסקי, פ'; לוי, ד'; קונסטנטינוב, ו'; ברוך-קוברסקי, ר'; חביב, ג'. 2017. **השתלבות בחברה של נערים (בנים) יוצאי אתיופיה: מבט לפי מגדר, מוצא ודור עלייה**. דמ-728-17, מכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל, ירושלים.

כאהן-סטרבצינסקי, פ'; עמיאל, ש'; לוי, ד'; קונסטנטינוב, ו'. 2012. **בני נוער יוצאי אתיופיה ויוצאי ברית-המועצות לשעבר: עולים ובני עולים – דמיון ושוני**. דמ-627-12, מאירס-ג'וינט-מכון ברוקדייל, ירושלים.

משרד החינוך, 2014. **נכונות לשירות ומוכנות לצה"ל – אוגדן תכניות, נושאים והפעלות**. עמ' 129-131. (אוחזר בתאריך: 19.02.2017) cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/Noar/KatalogPirsumim/HachanaLezahal/ogdan.htm

קוך-דבדוביץ', פ'. 2011. **השתלבות יוצאי אתיופיה בצה"ל**. הכנסת, מרכז המחקר והמידע, ירושלים. שבתאי, מ'. 1999. **הכי אחי: מסע הזהות של חיילים עולים מאתיופיה**. צ'ריקובר, תל-אביב.

אתרי אינטרנט

אתר מכינת גל (אוחזר בתאריך 01.08.2017) www.mecinatgal.org

אתר מכינת ימין אורד (אוחזר בתאריך 01.08.2017) www.mechina-yeminorde.co.il

אתר עמותת אחריי! (אוחזר בתאריך 22.02.2017) aharai.org.il